

Obsah:

	Úvod	3
1	Rámcový vzdělávací program	3
1. 1	Úvod	3
1. 2	Rámcový vzdělávací program a učivo o podstatných jménech	4
1. 3	Příklady školních vzdělávacích programů	6
2	Podstatná jména v tematickém celku tvarosloví	8
2. 1	Úvod	8
2. 2	Gramatické kategorie vyššího řádu a podstatná jména	9
2. 3	Gramatické kategorie nižšího řádu a podstatná jména	10
2. 4	Skloňovací typy podstatných jmen	13
2. 5	Metodické postupy	13
3	Analýza učiva o podstatných jménech v učebnicích českého jazyka a jejich srovnávání	18
3. 1	Úvod	18
3. 2	Analýza učiva v učebnicích pro 2. ročník a jejich srovnávání	19
3. 3	Analýza učiva v učebnicích pro 3. ročník a jejich srovnávání	23
3. 4	Analýza učiva v učebnicích pro 4. ročník a jejich srovnávání	29
3. 5	Analýza učiva v učebnicích pro 5. ročník a jejich srovnávání	34
3. 6	Shrnutí analýzy učiva o podstatných jménech v učebnicích českého jazyka a jejich srovnávání	38
4	Výzkum	40
4. 1	Cíl	40
4. 2	Popis a metody výzkumu	40
4. 3	Charakteristika vzorku	40
4. 4	Interpretace výsledků výzkumu	41
5	Pracovní listy	48
5. 1	Tvorba pracovního listu	48
5. 2	Ukázky pracovních listů	49
6	Závěr	59
	Resumé	61
	Použitá literatura a prameny	62

Seznam zkratk:

č. - číslo

č. j., j. č. - číslo jednotné

ČJ - český jazyk

č. mn., mn. č. - číslo množné

MŠMT - Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

např. - například

p. - pád

PJ - podstatné jméno

RVP ZV - rámcový vzdělávací program základního vzdělání

SPN - Státní pedagogické nakladatelství

ŠVP - školní vzdělávací program

tj. - to jest

ZŠ - základní škola

Úvod

Pro diplomovou práci jsem si zvolila téma z českého jazyka. Jazyk je nositelem kultury a vzdělání a žáci, ač si to ještě neuvědomují, se budou svými jazykovými znalostmi reprezentovat před celou společností. Žáci své znalosti zúročí v projevu ústním i písemném.

Český jazyk je základním oborem vzdělání na základní škole, tudíž je velmi důležitý i pro mne, pro učitelku.

Podstatná jména patří mezi nedílnou součást učiva českého jazyka v každém ročníku základní školy. V diplomové práci se budu zabývat podstatnými jmény v různých rovinách, tak abych získala ucelený přehled o tomto učivu na základních školách.

1 Rámcový vzdělávací program

1. 1 Úvod

Dle zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), se vzdělávání žáků od 3 do 19 let řídí kurikulárními dokumenty, a to na úrovni státní a školní.

Státní úroveň představuje Národní program vzdělávání a rámcové vzdělávací programy. RVP vymezují závazné rámce vzdělávání pro jeho jednotlivé etapy vzdělávání – předškolní, základní a střední. Školní úroveň představují školní vzdělávací programy, podle nichž se uskutečňuje vzdělávání na jednotlivých školách.

Základním pojmem ve vzdělávání je pojem - klíčové kompetence. "Klíčové kompetence představují souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti. Smyslem a cílem vzdělávání je vybavit všechny žáky souborem klíčových kompetencí na úrovni, která je pro ně dosažitelná, a připravit je tak na další vzdělávání a uplatnění ve společnosti."¹

V etapě základního vzdělávání jsou za klíčové považovány: **kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence**

---

¹ RVP ZV 2007.[online]. [citace 20. 9. 2012]. Dostupné z WWW:<<http://vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV2007.pdf>>

sociální a personální, kompetence občanské a kompetence pracovní.

Vzdělávací obsah základního vzdělávání je v RVP ZV orientačně rozdělen do devíti **vzdělávacích oblastí**. Jednotlivé vzdělávací oblasti jsou tvořeny jedním vzdělávacím oborem nebo více obsahově blízkými vzdělávacími obory.

Vzdělávací obsah vzdělávacích oborů je tvořen očekávanými výstupy a učivem.

V rámci 1. stupně je vzdělávací obsah dále členěn na 1. období (1. až 3. ročník) a 2. období (4. až 5. ročník). **Očekávané výstupy** mají činnostní povahu, jsou prakticky zaměřené, využitelné v běžném životě a ověřitelné. RVP ZV stanovuje očekávané výstupy na konci *3. ročníku* (1. období), na konci *5. ročníku* (2. období) a *9. ročníku* jako závazné.²

Učivo je rozděleno do tematických okruhů (témat, činností) a je prostředkem k dosažení očekávaných výstupů. Učivo vymezené v RVP ZV je školám pouze doporučeno, na úrovni ŠVP je již závazné.

Vzdělávací obsah jednotlivých vzdělávacích oborů je rozčleněn do **vyučovacích předmětů** a je rozpracován, případně doplněn, v **učebních osnovách** (podle potřeb, zájmů, zaměření a nadání žáků).

1. 2 Rámcový vzdělávací program a učivo o podstatných jménech

Vzdělávací oblast Jazyk a jazyková komunikace zahrnuje vzdělávací obory: Český jazyk a literatura, Cizí jazyk.

Vzdělávací oblast **Jazyk a jazyková komunikace** je důležitou součástí výchovně vzdělávacího procesu. Jazykové vyučování vybavuje žáka takovými znalostmi a dovednostmi, které mu umožňují správně vnímat různá jazyková sdělení, rozumět jim, vhodně se vyjadřovat a účinně uplatňovat i prosazovat výsledky svého poznávání.

Vzdělávací obsah vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura má komplexní charakter, ale pro přehlednost je rozdělen do tří složek: Komunikační a slohové výchovy, Jazykové výchovy a Literární výchovy. Ve výuce se však vzdělávací obsah jednotlivých složek vzájemně prolíná.

V **Jazykové výchově** žáci získávají vědomosti a dovednosti potřebné

---

² RVP ZV 2007.[online]. [citace 20. 9. 2012]. Dostupné z WWW:<<http://vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV2007.pdf>>

k osvojování spisovné podoby českého jazyka. Učí se poznávat a rozlišovat jeho další formy. Jazyková výchova vede žáky k přesnému a logickému myšlení, které je základním předpokladem jasného, přehledného a srozumitelného vyjadřování. Při rozvoji potřebných znalostí a dovedností se uplatňují a prohlubují i jejich obecné intelektové dovednosti, např. dovednosti porovnávat různé jevy, jejich shody a odlišnosti, třídit je podle určitých hledisek a dospívat k zobecnění. Český jazyk se tak od počátku vzdělávání stává nejen nástrojem získávání většiny informací, ale i předmětem poznávání.³

RVP stanoví **Rámcový učební plán**, který určuje minimální časovou dotaci jednotlivým vzdělávacím oborům. Vzdělávací obor Český jazyk a literatura má stanovenou minimální časovou dotaci pro 1. – 5. ročník 35 h.

Učivo o podstatných jménech je upraveno ve

- vzdělávací oblasti: Jazyk a jazyková komunikace,
- vzdělávacím oboru: Český jazyk a literatura,
- ve složce: Jazyková výchova.

Očekávané výstupy z hlediska podstatných jmen pro 1.období:

Žák:

- porovnává a třídí slova podle zobecněného významu – děj, okolnost, vlastnost,
- rozlišuje slovní druhy v základním tvaru,
- užívá v mluveném projevu správné gramatické tvary podstatných jmen, přídavných jmen a sloves.

Očekávané výstupy z hlediska podstatných jmen pro 2.období:

Žák:

- rozlišuje ve slově kořen, část příponovou, předponovou a koncovku,
- určuje slovní druhy plnovýznamových slov a využívá je v gramaticky správných tvarech ve svém mluveném projevu,
- rozlišuje slova spisovná a jejich nespisovné tvary.

Učivem v oblasti podstatných jmen je

---

³ RVP ZV 2007.[online]. [citace 20. 9. 2012]. Dostupné z WWW:<<http://vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV2007.pdf>>

- slovní zásoba a tvoření slov – slova a pojmy, význam slov, slova jednoznačná a mnohoznačná, antonyma, synonyma, homonyma; stavba slova (kořen, část předponová a příponová, koncovka),
- pravopis – lexikální, základy morfologického (koncovky podstatných jmen a přídavných jmen tvrdých a měkkých) a syntaktického (shoda přísudku s holým podmětem),
- tvarosloví – slovní druhy, tvary slov.

MŠMT s platností od 1. září 2012 mění Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, do kterého se doplňují Standardy pro základní vzdělávání. Standardy stanoví minimum toho, co musí žák na konci 5. a 9. ročníku základní školy umět.⁴ Standardy se staly přílohou RVP ZV a konkrétně popisují očekávané výstupy, indikátory a příkladové úlohy pro žáky 5. a 9. ročníku ZŠ, také pro oblast Český jazyk.

V době zpracování diplomové práce byla k dispozici zatím nepřijatá úprava RVP ZV, podle které musí ZŠ přepracovat ŠVP, návrh nové úpravy neobsahuje změny v učivu o PJ.

1. 3 Příklady školních vzdělávacích programů

Pro ucelený pohled na vyučování podstatných jmen na základní škole uvádím příklady ŠVP na základních školách.

ZŠ Tylova, Písek

Časová dotace – 40 h

	Očekávané výstupy	Učivo
2. ročník 9 h	Porovnává a třídí slova podle zobecněného významu – děj, věc, okolnost, vlastnost	Slova a pojmy Významy slov
3. ročník 9 h	Rozlišuje slovní druhy v základním tvaru. Užívá v mluveném projevu správné gramatické tvary podstatných jmen, přídavných jmen a sloves.	Ohebné a neohebné slovní druhy Význam slov Pádové otázky
4. ročník	Rozlišuje ve slově kořen, část	Stavba slova

⁴ MSMT [online]. [citace 7. 2. 2013]. Dostupné z WWW:<<http://msmt.cz/vzdelavani/ucebni-dokumenty>>

7 h	příponovou, předponovou a koncovku. Určuje slovní druhy plnovýznamových slov a využívá je v gramaticky správných tvarech ve svém mluveném projevu.	Předpony Slovní druhy Skloňování PJ – osoba, číslo, čas
5. ročník 7 h	Rozlišuje ve slově kořen, část příponovou, předponovou a koncovku.	Stavba slov Slova příbuzná

ZŠ Otická, Opava

Časová dotace – 40 h

	Očekávané výstupy	Učivo
2. ročník 9 h	Porovnává a třídí slova podle zobecněného významu – děj, věc, okolnost, vlastnost. Rozlišuje slovní druhy v základním tvaru. Užívá v mluveném projevu správné gramatické tvary podstatných jmen, přídavných jmen a sloves.	Významy slov Vybrané slovní druhy Podstatná jména
3. ročník 8 h	Rozlišuje slovní druhy v základním tvaru. Užívá v mluveném projevu správné gramatické tvary podstatných jmen, přídavných jmen a sloves.	Ohebné a neohebné slovní druhy Podstatná jména a slovesa
4. ročník 7 h	Rozlišuje ve slově kořen, část příponovou, předponovou a koncovku. Určuje slovní druhy plnovýznamových slov a využívá je v gramaticky správných tvarech ve svém mluveném projevu.	Stavba slova Rozlišení předpon a předložek
5. ročník 7 h	Určuje slovní druhy plnovýznamových slov a využívá je v gramaticky správných tvarech ve svém mluveném projevu.	Slovní druhy

ZŠ - Bílovec

Časová dotace – 38 h

	Očekávané výstupy	Učivo
2. – 3.	Porovnává a třídí slova podle	Význam slov

ročník 9 h - 2. ročník 8 h - 3. ročník	zobecněného významu – děj, věc, okolnost, vlastnost Rozlišuje slovní druhy v základním tvaru. Užívá v mluveném projevu správné gramatické tvary podstatných jmen, přídavných jmen a sloves.	Třídění slov Seznámení s některými slovními druhy Vyjmenování některých slovních druhů Ohebné a neohebné slovní druhy Poznávání a rozlišování slovních druhů Rozlišení správných a nesprávných gram. tvarů v mluveném projevu
4.- 5. ročník 7 h - 4. ročník 6 h - 5. ročník	Rozlišuje ve slově kořen, část příponovou, předponovou a koncovku. Určuje slovní druhy plnovýznamových slov a využívá je v gramaticky správných tvarech ve svém mluveném projevu.	Stavba slova Slova příbuzná, odvozování přeponami a příponami Slovní druhy a jejich třídění Tvary slov, mluvnické kategorie PJ, vzory, použití v praxi

Mým cílem bylo pouze dokreslit celkový obraz od RVP k ŠVP. Zjistila jsem, že uspořádání ŠVP a jeho terminologie je různá, dle jednotlivých škol, a nelze učinit jednoduché srovnání. Složitější rozbor není předmětem mé práce.

2 Podstatná jména v tematickém celku tvarosloví

2. 1 Úvod

Tvarosloví (morfologie) se zabývá tvořením slovních tvarů (**formální morfologie**), mluvnickými významy a fungováním tvarů slov ve větě (**funkční morfologie**). Za základní jednotku morfologie je považován **morf**, a to v rovině konkrétních jazykových promluv, nebo **morfém** v rovině jazykového systému.

Morf je tedy nejmenší nesamostatná jednotka textu (promluvy), která nese význam. Morfém je jednotkou jazykového systému (langue) a je charakterizován souhrnem svých významových rysů nebo funkcí (lexikálních nebo gramatických).⁵

Formální morfologie se zabývá procesy tvoření tvarů slov a pravidly tohoto tvoření u skupin slov se stejnými nebo podobnými morfologickými vlastnostmi. Model tohoto tvoření se obvykle označuje jako **vzor** a jeho úplný soubor tvarů jako **paradigma**. Vzory nepatří k základním gramatickým kategoriím, jsou pouze kategoriemi pomocnými (zvláště ve školské praxi). Základní soubory tvarů slov nejsou v průběhu vývoje jazyka neměnné, postupně dochází k jejich zjednodušování, vytlačovány jsou archaické tvary.

Funkční morfologie se zabývá fungováním tvarů slov ve větě, mluvnickými významy slov a jejich vzájemnými vztahy v morfologickém systému. Mluvnické významy se také označují jako gramatické kategorie a rozlišují se na kategorie vyššího řádu (slovní druhy) a kategorie nižšího řádu (mluvnické kategorie v rámci jednotlivých slovních druhů).

2. 2 Gramatické kategorie vyššího řádu a podstatná jména

Gramatické kategorie vyššího řádu jsou slovní druhy. Rozdělení slovních druhů lze rozlišit z těchto hledisek:

- a) tvaroslovného,
- b) významového,
- c) skladebního.

Tvaroslovné hledisko

Z hlediska ohebnosti se slova v rámci slovních druhů dělí podle toho, zda se při užití v kontextu mění jejich tvar - **slova ohebná**, nebo se tvar nemění - **slova neohebná**. Podstatná jména jsou slova ohebná, lze je **skloňovat** a vyjadřují tak mluvnické kategorie rodu, čísla a pádu.

Významové hledisko

Z hlediska významu jsou PJ (substantiva) slova označující substance (jevy, skutečnosti). PJ vyjadřují názvy osob, zvířat, věcí, vlastností a dějů.

---

⁵ HUBÁČEK, Jaroslav et al. *Čeština pro učitele*. Vademecum 1998. 81 s. ISBN 80-86041-30-1

Skladební hledisko

V rámci syntaktických funkcí se slova člení podle funkcí, které plní ve větných celcích jako větné členy. Tyto funkce mohou být primární nebo sekundární, případně terciární. PJ plní primární funkci na pozici podmětu nebo předmětu, v sekundární funkci mohou být přívlastkem, jmennou částí přísudku a doplňkem.

2. 3 Gramatické kategorie nižšího řádu a podstatná jména

Gramatickými kategoriemi nižšího řádu jsou u PJ jmenný rod (a životnost u jmen mužského rodu), číslo a pád.

Jmenný rod

Podstatná jména vyjadřují rod **mužský** (maskulinum), **ženský** (femininum) a **střední** (neutrum). Přirozenému rodu mužskému či ženskému odpovídají názvy osob a většiny zvířat, což uvádí J. Hubáček: U většiny substantiv je přiřazení ke jmennému rodu čistě formální záležitostí (podle zakončení), jen u názvů osob a některých názvů zvířat (tedy u názvů živých bytostí) odpovídá jejich gramatický rod rodu přirozenému.⁶

Rozlišení může být **lexikální**, tj. různými označeními jedinců opačného pohlaví (*muž - žena, chlapec - dívka*), **slovotvorné** (*řidič - řidička, ministr - ministryně*) nebo **syntaktické**, tj. shodou podstatného jména s přívlastkem (*váš choť - vaše choť, náš Míla - naše Míla*) nebo přísudkem.

Životnost

Kategorii životnosti vyjadřují pouze substantiva mužského rodu, z formálního hlediska se u životných maskulin shoduje koncovka 2. a 4. p., u neživotných koncovka 1. a 4. p. č. j. Další rozdíly se projevují v koncovkách pro životná jména, ve 3. a 6. p. č. j. (koncovka *-ovi*) a v 1. p. č. mn. (koncovky *-ové* a *-é*).

U některých podstatných jmen se může objevit skloňování jak životné, tak i neživotné. Dochází k tomu například tehdy, jestliže jsou PJ tvořena příponami obvyklými u živých bytostí (názvů činitelských a konatelských - *-tel, -ec, -č*, např. *dělenec, dělitel, činitel, ledoborec, sběrač*), při přenášení názvů živých bytostí na neživé (*koníčci - koníčky, maňásci - maňásky*), u názvů některých živých organismů (*korál, mikrob*), ryb a rybích výrobků (*sleď, uzenáč, pečenáč, slaneček*) a u substantiv s kladným citovým zabarvením (*dát si panáka, dát si šluka*).

---

⁶ HUBÁČEK, Jaroslav et al. *Čeština pro učitele*. Vademecum 1998. 91 s. ISBN 80-86041-30-1

Stává se tedy, že jména gramaticky životná označují skutečnosti neživé: nebožtík, umrlec, panák, sněhulák, bubák, strašák, drak, nebo naopak - jména gramaticky neživotná označují skutečnosti živé: lid, národ, dav, zástup, hlouček, brav, dobytek, hmyz, skot, živel, protějšek (pokud se mluví o lidech).⁷

Číslo

Rozlišujeme dvě čísla - jednotné a množné, která jsou vyjádřena dvěma soubory tvarů (ve spojení s kategorií rodu a pádu).

Číslo jednotné (singulár) označuje jedinnost jevu, ať už se jedná o jedince, jednotlivinu nebo celou třídu jednotlivin. U PJ dále existují kategorie jmen užívaných převážně v jednotném čísle, kam patří:

- **jména látková** (*voda, káva, kov, sklo*),
- **jména abstraktní**, tj. názvy vlastností (*stáří, smutek, dobrota, sladkost*) a dějů (*spánek, běh, potlesk*),
- **jména hromadná** (*křoví, listí, kamení*),
- některá **vlastní jména** (*Jan, Růžena, Novák, Slezsko, Praděd*).

Číslo množné (plurál) označuje primárně mnohost předmětů (jakékoli blíže neurčené množství větší než jeden). Existují kategorie PJ, která jsou užívána pouze v množném čísle:

- **části těla** (*ústa, játra*),
- **nemoci** (*neštovice, příušnice, spalničky*), **oděvy** (*plavky, šaty*), **nástroje a zařízení** (*nůžky, dveře, vrata*), **svátky a časové úseky** (*Vánoce, Velikonoce, prázdniny*), **zeměpisné názvy** (*Čechy, Tatry*) a **hry** (*karty, šachy, kuželky*).

V současné češtině existují ještě pozůstatky tzv. **dvojného čísla** (duálu). Vyskytují se u PJ označujících některé **párové části lidského těla** (*oči, uši, ruce, nohy, ramena, kolena, prsa*) v 6. a 7. p. č. mn. (*na ramenou, kolenou, prsou; očima, ušima, rukama, nohama*). Duálové tvary se vyskytují také u číslovek dva a oba. Jak také uvádí Jaroslav Hubáček: dodnes zůstaly ve spisovné češtině zbytky po starém čísle dvojném (duál), mají však význam čísla množného, jsou to PJ označující párové tělesné orgány (a číslovka oba, dva).⁸

⁷ HUBÁČEK, Jaroslav et al. *Český jazyk pro studující učitelství v 1. - 4. ročníku základní školy*. SPN Praha 1990. 114 s. ISBN 80-04-23958-7

⁸ HUBÁČEK, Jaroslav et al. *Český jazyk pro studující učitelství v 1. - 4. ročníku základní školy*. SPN Praha 1990. 116 s. ISBN 80-04-23958-7

Pád

Podstatná jména vyjadřují tvary sedmi pádů.

Pád slouží k vyjádření vztahu substantiva k slovesu a k ostatním slovům ve větě. Formálním projevem pádu je pádová koncovka, v lokále je navíc součástí pádové formy obligatorně i předložka (u ostatních pádů kromě nominativu a vokativu je předložka součástí pádové formy potencionálně).⁹ Tj. v 1. a 5. p. se užívají PJ bez předložky, 6. p. se s předložkou pojit musí. U ostatních pádů být předložka může nebo nemusí (podle typu spojení).

První pád (nominativ) je primárně pádem podmětu věty (*žák čte*), dále jmenné části přísudku (*bratr je učitel*), shodného přísudku (*mladší bratr*), přístavku (*královna Alžběta*) a doplňku (*pracuje jako uklízečka*).

Druhý pád (genitiv) je především pádem neshodného přívlastku (*vůně květin, roh stolu*). Dále může fungovat ve větě jako pád předmětu (*zbavit se peněz, dotknout se okna*) a příslovečného určení (*odešel do práce, díval se do tmy*). Podmět věty může být v genitivu také ve významu numerativním (*přišlo pět chlapců*), partitivním (*ve třídě přibýlo dětí*) a negativním (*není po něm ani stopy*).

Třetí pád (dativ) je primárně pádem předmětu (*mávat odjíždějícím*), často také ve spojení s druhým předmětem v akuzativu (*číst dítěti pohádku*). Dativ může být předložkový, a to jak v pozici předmětu (*obrátit se k někomu zády*), tak v pozici příslovečného určení (*jet k babičce*).

Čtvrtý pád (akuzativ) vyjadřuje předmět jak ve tvaru bez přeložky (*koupit auto*), tak s předložkou (*dívat se na televizi*). Předložkový akuzativ bývá i příslovečným určením (*běžet přes pole*).

Pátý pád (vokativ) stojí vždy mimo větnou strukturu a vyjadřuje oslovení adresáta (*Pavle, přijď brzy*). Někdy se v současné češtině projevuje tendence nahrazovat jej nominativem (*pane Stoklaso - pane Stoklasa*).

Šestý pád (lokál) užívaný pouze jako předložkový je ve větě předmětem (*přemýšlet o budoucnosti*) nebo příslovečným určením (*stát na náměstí, sedět v křesle*).

Sedmý pád (instrumentál) bývá ve větě pádem předmětu (*seznámit se s dívkou, zabývat se prací*), příslovečného určení (*psát tužkou*) a jmenné části přísudku (*stal se vítězem*).

---

⁹ HUBÁČEK, Jaroslav et al. *Čeština pro učitele*. Vademecum 1998. 88 s. ISBN 80-86041-30-1

2. 4 Skloňovací typy PJ

Skloňovací typy PJ nazýváme vzory. Každé PJ náleží k určité skupině, které jsou společné tvary koncovek PJ, tato skupina je reprezentována vzorem.

PJ jsou zařazována ke vzorům na základě tvaru PJ v 1. a 2. p. č. j.

Vzory pro skloňování PJ:

rod	vzor
neutrum	město moře kuře stavení
femininum	žena růže píseň kost
maskulinum životné	pán muž předseda soudce
maskulinum neživotné	hrad stroj

2. 5 Metodické postupy v učivu podstatných jmen

Slovní druhy

Slovní druhy jsou vymezeny na základě kritéria:

- a) morfologického,
- b) lexikálně sémantického,
- c) syntaktického.

M. Čechová uvádí srovnání vyučování morfologie dříve a dnes: výuka morfologie bývala zaměřena pouze nebo převážně na formální tvarosloví, sémantická morfologie bývala opomíjena.¹⁰

---

¹⁰ ČECHOVÁ, Marie; STYBLÍK, Vlastimil. *Čeština a její vyučování*. SPN 1998. 108 s. ISBN 80-85937-47-6

Je nezbytné připomenout, že mezi slovními druhy dochází ke slovnědruhovým přechodům na základě změny morfologické, lexikální nebo syntaktické platnosti slova.

Vedeme žáky k tomu, aby určovali slovní druh automaticky, ale aby brali v úvahu důležitá kritéria. Problémem je to, že u jednotlivých slov neuplatňujeme kritéria třídění ve stejném pořadí. Někdy je rozhodující kritérium významové (např. u číslovek), jindy kritérium tvaroslovné (např. u podstatných jmen slovesných, jako jsou malování, běhání apod.). Slovní druh určujeme ve větném celku i izolovaně (bereme v úvahu všechny možnosti).

Od přehledu slovních druhů se spěje k výkladu morfologických vlastností a k jejich uplatnění ve větě. Morfologické prostředky se uplatňují při výstavbě věty – při určování mluvnických kategorií vycházíme ze vztahů ve větě, pracujeme v kontextu (např. na pád se ptáme řídicím výrazem a pádovou otázkou).

Výuka směřuje k systémovému chápání jazykových jevů.

Žáci se, zpravidla od 2. ročníku, seznamují se všemi slovními druhy, tj. s deseti skupinami slov.

Žáci jsou vedeni k třídění slov podle určitého znaku, třídění je myšlenkový proces, který vede k poznávání systému jazyka. Žáci se učí třídit podle

- počtu slabik, podle počtu písmen, hlásek,
- podle významové stránky – slova podřazená, nadřazená, protikladná.

Žáci poznávají slova označující osoby, zvířata, věci a jejich vlastnosti, činnosti a děje, počet a pořadí.

Na 1. stupni ZŠ se žáci seznamují pouze s reprezentativními příklady slovních druhů tak, aby získali základní představu o celku a jeho částech. R. Brabcová uvádí: hlavním úkolem vyučování je dát žákovi základní představu o celku a jeho částech - o systému slovních druhů, a to na základě konkrétní činnosti.¹¹

Algoritmy pro poznávání slovních druhů

Algoritmem rozumíme přesný návod či postup.

Podle R. Brabcové mají žáci určovat slovní druhy tímto postupem:

1. etapa - žáci rozlišují slovní druhy ohebné a neohebné, zároveň poznávají, zdali se slovo ohebné skloňuje nebo časuje,
2. etapa - žáci rozlišují slovní druhy neohebné,

---

¹¹ BRABCOVÁ, Radoslava. *Didaktika českého jazyka pro 2. - 4. ročník ZŠ*. UK Praha 1982. 112 s. ISBN 60-121-82

3. etapa - žáci se cvičí v dovednostech rozlišovat slova ohebná se zaměřením na slova, která se skloňují a která se časují,

4. etapa - má syntetizující charakter.

K tomuto systému je nutné se vracet, pokud žák chybuje nebo hádá.¹²

M. Čechová a V. Styblík uvádí tento algoritmus pro určování slovních druhů:

1. slovo je ohebné – neohebné – skloňuje se, časuje,

2. slovo má – nemá samostatný lexikálně sémantický význam,

3. slovo může – nemůže být větným členem.¹³

Je nutné připomenout, že slovní druhy nejsou strnulé kategorie, názory k řazení k jednotlivým slovním druhům se mění, platnou normu vždy uvádí Slovník spisovné češtiny.

Podstatná jména (nominativa)

S podstatnými jmény se žáci seznamují nejdříve ze všech slovních druhů, a to dle hlediska významového. PJ jsou pro žáky snadno pochopitelná, nejjednodušší. Podstatná jména jsou zaváděna jako názvy osob, zvířat a věcí. Později jsou připojeny – názvy vlastností a dějů. Nicméně poučky by si měli žáci osvojovat dle smyslu, nikoliv pamětně.

Mluvnické kategorie PJ

Žáci poznávají dělení slovních druhů dle hlediska tvaroslovného, tj., zda je slovo ohebné nebo ne, pokud je ohebné, zda se skloňuje nebo časuje. U PJ se zavádí mluvnické kategorie – pád, číslo a rod.

R. Brabcová uvádí shrnutí: pád jména vyplývá z větné stavby, číslo z významu (zpravidla) a rod je vlastností jména samého.¹⁴

Je odlišné pořadí, v jakém mají žáci mluvnické kategorie podstatných jmen určovat, a pořadí, v jakém se s nimi mají seznamovat. Mluvnické kategorie určují v pořadí: pád, číslo, rod, životnost, protože pád a číslo je dán syntaktickou souvislostí. Rod a vzor ponecháváme při sobě, protože rod je třídícím principem vzorů.

M. Čechová zdůvodňuje odlišný postup při seznamování žáků s mluvnickými kategoriemi, a to v pořadí – rod – číslo – pád.

---

¹² BRABCOVÁ, Radoslava. *Didaktika českého jazyka*. SPN 1990. 122 s. ISBN 80-04-24251-0

¹³ ČECHOVÁ, Marie; STYBLÍK, Vlastimil. *Čeština a její vyučování*. SPN 1998. 112 s. ISBN 80-85937-47-6

¹⁴ BRABCOVÁ, Radoslava. *Didaktika českého jazyka pro 2. - 4. ročník ZŠ*. UK Praha 1982. 121 s. ISBN 60-121-82

Rod je pro žáky hlavním kritériem pro určení substantiva a pro jeho zařazení k určité tvaroslovné skupině. Ověřili jsme výzkumy, že pád je kategorie, kterou žáci nejhůře určují. Mluvnické kategorie rodu a čísla jsou k přirozenému rodu a počtu poměrně těsné, méně odtažité než pád. Proto je přirozený postup od rodu, čísla k pádu.¹⁵

- Mluvnická kategorie rodu

Rozlišujeme tyto rody: neutrum, femininum a maskulinum, toto dělení odráží existenci dvou přirozených rodů a třídy mláďat. K určení žáci používají zájmeného přívlastku ten, ta, to. Žáci nejprve poznávají slova v základním tvaru, poté v jiných tvarech. Někdy dochází u PJ ke kolísání v rodu nebo v kolísání v životnosti maskulin.

- Mluvnická kategorie čísla

Rozlišujeme číslo jednotné a množné. Tato mluvnická kategorie vyjadřuje protiklad jednosti oproti mnohosti. Kategorii čísla ovšem nelze ztotožňovat s počtem. Specifickými případy jsem se již zabývala v kapitole 2. 3.

- Mluvnická kategorie pádu

Pády vyjadřují různé syntaktické vztahy jména ve větě. Mluvnická kategorie pádu působí žákům potíže. Žáci se učí pády pomocí pádových otázek. Žáci se učí pracovat s kategorií pádu ve větné souvislosti i mimo ni.

Po zvládnutí jednotlivých mluvnických kategorií se pojí učivo všech mluvnických kategorií dohromady.

Skloňování PJ (deklinace)

Deklinace substantiv představuje v spisovné češtině tvoření tvarů připojováním pádových koncovek jednotného a množného čísla podle jmenného rodu v rámci příslušných deklinačních vzorů.¹⁶

Učivo můžeme rozdělit takto:

- přiřazení PJ k deklinačnímu vzoru,
- osvojení morfologického pravopisu a spisovných tvarů PJ.

Žáci poznávají skloňování v pořadí - neutra – feminina – maskulina, tj.

od jednoduššího ke složitějšímu. Práce s deklinačními vzory je založena

---

¹⁵ ČECHOVÁ, Marie; STYBLÍK, Vlastimil. *Čeština a její vyučování*. SPN 1998. 110 s. ISBN 80-85937-47-6

¹⁶ BRABCOVÁ, Radoslava. *Didaktika českého jazyka pro 2. - 4. ročník ZŠ*. UK Praha 1982. 121 s. ISBN 60-121-82

na myšlenkové operaci analogie. Žáci se učí porovnávat tvary PJ v rámci jednoho vzoru a mezi vzory.

Důležité pomůckou pro žáky jsou přehledy skloňování vzorů PJ v učebnicích či nástěnné pomůcky.

Neutra

Neutra jsou v 1. p. č. j. zakončena na samohlásku. Rozlišujeme vzory:

- město –vzor tvrdý,
- moře – vzor měkký,
- kuře – vzor smíšený,
- stavení – vzor dlouhý.

Žáci zjišťují, jaké koncovky mají neutra, proč máme čtyři vzory. Tvary koncovek vzoru kuře srovnávají s koncovkami ostatních vzorů, zjišťují, že dochází ke shodě – kuře – moře, kuřata – města. Sledují tvary vzoru moře, porovnávají, které tvary jsou stejné. U vzoru stavení zjišťují počet různých tvarů. Musí si uvědomit, že 6. p. č. j. vzoru město může mít různé koncovky (*ve městě, v mužstvu*). Tomuto jevu říkáme dvojtvary. Žáci poznávají morfologický pravopis a procvičují učivo.

Neutra mají nejméně zdvojených tvarů, tvary jsou vyhraněné, není mezi nimi vzájemné kolísání. Pouze u vzoru kuře je nepravidelnost ve skloňování – rozšířený kmen – kuřata – ata-, kuřete – ete-.

Feminina

Rozlišujeme dvě skupiny feminin :

- končící na samohlásku – vzor žena, růže,
- končící na souhlásku – vzor píseň, kost (dle 2. p. č. j. rozlišujeme tvary: písňě, kosti).

Žáci procvičují PJ s pravidelným skloňováním, bez změn v kmeni. Žáci srovnávají koncovky vzoru růže a píseň v č. j. a č. mn. Sledují, které vzory mají stejný tvar 1. p. č. j. u vzoru píseň a kost, které vzory mají stejný tvar 3. p. č. j. a které vzory mají některý pád bez koncovky. Učí se psaní i/y v 6. p. mn. č. a další pravopisná pravidla.

Maskulina

Maskulina mají nejsložitější skloňování. Rozlišujeme rod životný a neživotný.

Žáci se učí rozlišovat maskulina končící na :

- souhlásku - tvrdou,
- měkkou,

- obojetnou,

- samohlásku.

Žáci sledují maskulina končící na tvrdou, měkkou souhlásku – sledují tvary 1. a 4. p. č. j. a č. mn. a zjišťují, které dva vzory mají stejné tvary a které různé.

Zjišťují, že maskulina končící souhláskou mající v 1. a 4. p. č. j. a č. mn. různé tvary jsou **životná**. Maskulina, která mají v 1. a 4. p. č. j. a č. mn. stejné tvary, jsou **neživotná**. Maskulina končící samohláskou jsou životná.

Vzory pro PJ mužského rodu životného:

- pán- skloňují se slova končící na tvrdou souhlásku,
- muž - skloňují se slova končící na měkkou souhlásku a obojetnou.

Vzory pro PJ mužského rodu neživotného:

- hrad – končící v 1. p. č. j. na tvrdou souhlásku nebo obojetnou,
- stroj - končící v 1. p. č. j. na měkkou souhlásku.

Žáci zjišťují, proč máme dva tvrdé a dva měkké vzory, proč máme dva vzory zakončené samohláskou. Srovnávají vzory muž a soudce – rozdíly v singuláru, shody v plurálu. Žáci sledují, se kterým vzorem se shoduje plurál vzoru předseda. Žáci poznávají pravopis koncovky – ovi. Zjišťují, ve kterých případech je možná dvojí či trojí koncovka.

3 Analýza učiva o podstatných jménech v učebnicích českého jazyka a jejich srovnávání

3. 1 Úvod

Učebnic využívaných k výuce ČJ na 1. stupni je celá řada. Vydavatel učebnice musí získat schvalovací doložku MŠTV a dále je volba učebnice na samotných školách, potažmo učitelích. I přes moderní snahy je učebnice stále nejzásadnější učební pomůckou. Je tedy důležitou dovedností učitele orientovat se v problematice posouzení výběru učebnice.

Analýzou učebnic se snažím zmapovat, jakou oblast učiva o PJ učebnice obsahuje, jak žákům učivo předkládá, jak procvičuje, jaké poskytuje další navazující učební materiály. Tímto rozbořením jsem získala materiál pro následné srovnávání.

Srovnávání učebnic provádím z několika různých hledisek. Tato hlediska vyplynula ze samotné analýzy učebnic, ale také jsem vycházela ze studie vydané v publikaci Komenský. Studie zkoumala, jaký význam jednotlivým kritériím pro hodnocení učebnic připisují učitelé jednotlivých stupňů škol. Výsledek průzkumu u učitelů na 1. stupni ZŠ:

Pořadí kritérií pro hodnocení učebnice - 1. stupeň:

1. Dostatek cvičení a otázek
2. Rozmanitost textů a cvičení
3. Shoda s kurikulárními dokumenty
4. Dostatek doplňkového materiálu
5. Struktura kapitol a propojení
6. Jazyková úroveň
7. Motivační prvky
8. Odborná úroveň
9. Cenová dostupnost
10. Grafické a typografické parametry¹⁷

Stanovila jsem si tedy tato hlediska pro srovnávání učebnic:

1. hledisko grafického uspořádání, motivační prvky, doplňující materiál,
2. hledisko uspořádání učiva do kapitol a v jednotlivých kapitolách,
3. hledisko rozmanitosti cvičení, mezipředmětové vztahy,
4. hledisko didaktické.

Kromě této kvalitativní analýzy jsem se také zabývala kvantitativním vyhodnocením četnosti jednotlivých typů úloh obsažených v učebnicích. V analýze používám ustálená slovesa charakterizující úlohy žáků tak, abych mohla typy úloh kvantitativně vyhodnotit.

K analýze a srovnávání učebnic jsem zvolila učebnice nakladatelství Alter, SPN, Prodos a Nová škola pro 2. - 5. ročník.

3. 2 Analýza učiva v učebnicích pro 2. ročník a jejich srovnávání

Hledisko grafického uspořádání, motivační prvky, doplňující materiál

Učebnice Alter pro 2. ročník používá barevná značení pro cvičení k ústnímu procvičování, diktáty, přípravná cvičení rozšiřující a poučky. Toto se jeví jako

---

¹⁷ SIKOROVÁ, Zuzana. Jak vybírat učebnice. *Komenský*. 2002, roč. 126, č. 5/6, 100 - 101 s.

velice přehledné. V úvodu učebnice jsou uvedeny vysvětlivky. Nakladatelství nabízí ještě pracovní sešit. Jednotlivé kapitoly mají stálé uspořádání. Nová kapitola začíná na nové stránce, učebnice Alter jsou uspořádány až tabulkově.

U ostatních učebnic začíná kapitola také na nové stránce, kromě učebnice SPN, ta vytváří méně uspořádaný dojem.

V textech učebnice Alter se používá tučného písma ke zvýraznění jazykového jevu. V diktátech učebnice Alter jsou barevně zvýrazněna písmena, která mají odlišnou hláskovou podobu a učitelé ukazují, kde má zdůraznit psanou podobu, kterou žáci neznají (Obr. 1).

5. Napiš podle diktátu a napsaný diktát si oprav podle učebnice.

Za lesem je domek. **■** tom domku je stolek. Na stolku je váza.
Ve váze je muškát. Muškát **■** kvete.

Obr. 1

Učebnice SPN pracuje s piktogramy kniha – značí psát do sešitu, sova – značí náročný úkol, který nemusí všichni umět, učebnice tedy upozorňuje na odlišné jevy než učebnice Alter. V učebnici SPN se často vyskytuje tučné písmo, čímž stránky působí méně přehledně než v učebnici Alter. Nakladatelství SPN nabízí Pracovní sešit a Metodickou příručku pro učitele.

Učebnice Nová škola pracuje s piktogramy kočka – žáci mají pracovat s doplňujícím sešitem, pták - žáci mají pracovat s doplňujícím sešitem, barevné označení – úkoly ke cvičením. Strany učebnice užívají syté barvy, nejsytější ze srovnávaných řad učebnic.

Učebnice nakladatelství Prodos je z grafického hlediska nejvíce odlišná, skládá se ze dvou dílů a má podobu sešitů, které slouží také jako cvičebnice. Obrázky jsou ve srovnání s ostatními učebnicemi nejméně výrazné. Nejsou používány žádné symboly usnadňující práci žákům či učitelé. Nakladatelství Prodos nenabízí další učební materiály.

Hledisko uspořádání učiva do kapitol a v jednotlivých kapitolách

V učebnici Alter se učivo o PJ probírá a dále procvičuje v kapitole Opakování, na závěr učebnice jsou tabulky a přehledy, které ostatní analyzované učebnice neobsahují.

Učebnice Nová škola obsahuje kapitolu Slovní druhy, ve které jsou probírána PJ, slovesa a předložky. Na konci kapitoly je opakování, na konci učebnice taktéž.

Učebnice Prodos obsahuje učivo Slovní druhy, PJ. Názvy kapitol jsou hravé, někdy ve formě otázky, názvy neuvádí probírané učivo. Opakování je na závěr každého dílu učebnice.

Pouze učebnice SPN pracuje se sebehodnocením žáka, na závěr kapitoly se žák ohodnotí předloženým výrokiem, provede cvičení a zjistí, zda jeho výrok byl správný.

Hledisko rozmanitosti cvičení, mezipředmětové vztahy

Všechny řady učebnic pracují s texty, učebnice Alter zařazuje text vždy v horní části stránky a nejčastěji ze všech srovnávaných řad učebnic uvádí otázky na porozumění textu.

Učebnice Nová škola nezařazuje na úvod kapitoly texty, ale poučky. S texty pracuje později, často jsou to básně.

Nakladatelství Prodos zařazuje texty různě, v úvodu či jinde.

Všechny řady učebnic pracují se cvičeními typu - najdi, vyber, tříd', doplň.

Učebnice Alter nabízí diktáty, které se v učebnicích Prodos a Nová škola téměř nevyskytují.

Učebnice Alter pracuje s problémovým přístupem k učivu.

Nakladatelství Nová škola zařazuje cvičení na samostatné vymýšlení slovních spojení, což se u ostatních učebnic téměř nevyskytuje.

Nejvyšší míru využití mezipředmětových vztahů jsem shledala v učebnicích Alter.

Výskyt použití různých typů cvičení v učebnicích pro 2. ročník:

	Alter	SPN	Nová škola	Prodos
Práce s textem	3		9	3
Práce se slovními spojeními			2	
Poučky	2		1	2
Přiřad'	1			
Najdi	3		9	5
Tříd'	3		2	5
Urči, změň				1
vymysli	2		3	2
Procvičování jiných jevů ČJ	3		7	1

Hledisko didaktické

Učebnice nakladatelství SPN nepracuje s učivem o PJ, zabývá se pouze psaním velkých písmen a v té souvislosti hovoří o vlastních jménech měst, obcí, hor, řek, osob a zvířat.

Učebnice Alter zavádí nejdříve nadřazený pojem PJ, pak poučku rozšiřuje dle postupného poznávání. Je zavedena poučka, názvy osob, zvířat a věcí jsou PJ, ukazujeme na ně ten, ta, to, ti, ty, ta. Učebnice Alter podněcuje při zavádění nového jevu žáky k aktivitě otázkami. Na konci učebnice uvádí přehled slovních druhů. Učebnice Alter hojně používá otázky na porozumění textu, ostatní nakladatelství toto nezačleňují.

Naopak učebnice Nová škola uvádí učivo znalostí – vyjmenuj 10 slovních druhů, přiřaď číslo ke slovnímu druhu. Žáci si mají slovní druhy zapsat do sešitu a naučit se je zpaměti. Toto se jeví jako mechanické pamětní učení bez ověření porozumění učivu (Obr. 2).

13. SLOVNÍ DRUHY - PŘEHLED

Každé slovo, které používáme, patří k jednomu z deseti
 slovních druhů

☐	2. Přídavná jména	☐
☐	3. Zájmena	☐
☐	4. Číslovky	☐
☐	5. Slovesa	☐
☒	6. Příslovce	☐
☐	7. Předložky	☐
☐	8. Spojky	☐
☐	9. Částice	☐
☐	10. Citoslovce	☐

1. Zapište názvy slovních druhů v daném pořadí do sešitu.
a) Očíslujte je podle abecedy.
b) Určete slabiky a druhy hlásek ve všech názvech.

2. Naučte se zpaměti názvy všech slovních druhů.

3. Až budete umět všechny názvy zpaměti v uvedeném pořadí, zkuste co nejrychleji odpovídat na otázky:
3. slovní druh?, 6. slovní druh?,
První?, Poslední? ...

str. 44–45

Obr. 2

Přehled slovních druhů uvádí také učebnice Prodos a uvádí pouze příklady slov. Učebnice Prodos neuvádí poučku o tom, jak se ptáme na PJ, ale pouze co jsou PJ, toto lze považovat za chybějící.

Učebnice Prodos zajímavým způsobem uvádí prvotní seznámení s názvy osob, zvířat, věcí. Žáci vidí tři obrázky, mají napsat, co vidí, a tím roztřídí pojmy na názvy osob, zvířat a věcí. Žáci pracují názorně, vystřihávají a třídí kartičky s PJ.

Učebnice Prodos také často pracuje s tvary PJ, předkládá poučku. Cvičení, kdy žáci mají napsat PJ v různých tvarech bez opory kontextu, se jeví jako obtížné. Učebnice Alter uvádí PJ pouze v 1. pádu č. j. i č. mn. Učebnice Nová škola uvádí PJ v různých tvarech bez dalšího výkladu.

Diktáty jsou nejvíce obsaženy v učebnicích Alter, je obsaženo – označení jazykových jevů pro učitele, zásobník diktátů na konci učebnice. Jiné učebnice diktáty neuvádí.

Učebnice Nová škola do kapitoly o PJ hojně začleňuje opakování jiných jevů ČJ. Převažuje opakování abecedního řazení na úkor poznávání nových pojmů a vztahů v českém jazyce.

Učebnice Alter probírá slovní druhy: předložky, slovesa. Učebnice Nová škola probírá PJ, slovesa a předložky, učebnice Prodos probírá PJ, slovesa, předložky a spojky.

Učebnice Nová škola rovnou používá pojem spojka ve cvičení, i když její žáci znají pouze z přehledu slovních druhů.

3. 3 Analýza učiva v učebnicích pro 2. ročník a jejich srovnávání

Hledisko grafického uspořádání, motivační prvky, doplňující materiál

Učebnice Alter pro 3. ročník používá čtyři barevná značení – pro cvičení určená k samostatné práci, diktáty a rozšiřující cvičení. Vysvětlivky jsou uvedeny v úvodu učebnice. Nakladatelství nabízí ještě Pracovní sešit, Slovníček, CD-ROM. Jednotlivé kapitoly mají stále uspořádání. Učebnice Alter nabízí diktáty v závěru učebnice.

Učebnice SPN pracuje s piktogramy – kniha – značí psát do sešitu, sova – značí náročný úkol, který nemusí všichni umět, tedy upozorňuje na odlišné jevy než učebnice Alter. V učebnici SPN se hojně vyskytuje tučné písmo, stránky působí

méně přehledně než v učebnici Alter. Učebnice SPN nabízí Pracovní sešit a Metodickou příručku pro učitele.

Učebnice Nová škola pracuje se symbolem zelené barvy, který odkazuje na Pracovní sešit a se symbolem žluté barvy, který uvádí poučky. Doplňujícím materiálem jsou čtyři typy pracovních sešitů.

Učebnice Prodos je z grafického hlediska nejvíce odlišná, skládá se ze dvou dílů, které mají podobu sešitů a slouží také jako cvičebnice. Obrázky jsou ve srovnání s ostatními učebnicemi nejméně výrazné. Nejsou používány žádné symboly usnadňující práci žákům či učitelům. Nakladatelství Prodos nenabízí další učební materiály. Poučky jsou barevně odlišené.

Hledisko uspořádání učiva do kapitol a v jednotlivých kapitolách

V učebnici Alter se učivo o PJ vyskytuje souvisle v kapitole Podstatná jména – opakování, rod, životnost, číslo, pád. Učivo o PJ je vřazeno mezi učivo o vyjmenovaných slovech, což jsem si při své pedagogické praxi ověřila jako nevýhodné. Po probraných částech vždy následuje Opakování, na závěr učebnice jsou uvedeny tabulky a přehledy, které neobsahuje žádná z analyzovaných učebnic. V učebnici Alter jsou probírána ještě slovesa a s odstupem také další slovní druhy. Učebnice obsahuje zásobník cvičení. V učebnici Alter pro 3. ročník se již nevyskytují otázky na mezipředmětové vztahy tak, jak tomu bylo v učebnici pro 2. ročník.

V učebnici SPN jsou probírány všechny slovní druhy po sobě, poté je zvlášť kapitola PJ a slovesa. Vyjmenovaná slova předchází slovním druhům. Na závěr kapitoly je opakování, na konci učebnice taktéž.

Učebnice Nová škola obsahuje kapitolu Tvarosloví, ve které jsou probírána PJ, slovesa a ostatní slovní druhy. Na konci kapitoly je opakování, na konci učebnice taktéž. Učebnice Nová škola pro 3. ročník neprobírá vyjmenovaná slova.

Učebnice Prodos obsahuje učivo o PJ ve 2. díle. Probírá nejdříve osm slovních druhů, až poté jsou PJ a slovesa. Názvy kapitol jsou hravé, někdy ve formě otázky, neuvádí probírané učivo. Opakování je zařazeno na závěr každého dílu učebnice. Učivo není vymezeno do jiného učiva či předěleno.

Pouze učebnice SPN pracuje se sebehodnocením žáka. Na závěr kapitoly se žák ohodnotí předloženým výrokem, provede cvičení a zjistí, zda byl jeho výrok správný.

Hledisko rozmanitosti cvičení, mezipředmětové vztahy

Charakter cvičení v učebnicích pro 3. ročník je odlišný od učebnic 2. ročníku, ojediněle se vyskytují úlohy směřující k mezipředmětovým vztahům. Učebnice různě pracují s textem, nejdelší texty má učebnice SPN, kratší učebnice Alter, učebnice Nová škola uvádí krátké texty, básně, stejně tak i učebnice Prodos. Učebnice Alter se soustřeďuje pouze na probíranou oblast učiva, ostatní zařazují také procvičování jiného učiva souběžně. Nejvíce cvičení z jiných oblastí českého jazyka zařazuje nakladatelství SPN. Diktáty jsou v učebnicích obsaženy minimálně.

Často jsou zařazována cvičení typu najdi, tříd', urči. Méně již cvičení typu vymysli, skloňuj, které jistě vyžadují větší samostatnost.

Nakladatelství Nová škola, nejvíce z analyzovaných učebnic, zařazuje cvičení na slovnědruhové přechody, např. utvoř ze sloves PJ. Pouze učebnice SPN provádí úlohu porovnej. Učebnice Alter a Prodos pracuje s doplňováním pouček, učebnice SPN obsahuje cvičení typu škrtni nepravdivý výrok. Úkoly skloňuj se vyskytují minimálně, a to pouze u učebnic Alter a Nová škola.

V textu učebnice SPN se vyskytuje chyba ve větě celku: „Pak si torbu i s veverkou si zavěsil přes rameno.“

Výskyt použití různých typů cvičení v učebnicích pro 3. ročník:

	Alter	SPN	Nová škola	Prodos
Práce s textem	10	20	16	14
Práce se slovními spojeními	4	8	10	4
Poučky	9	6	6	3
Přiřad'	5	2	1	0
Najdi	9	14	11	12
Tříd'	4	7	6	3
Urči, změň	12	19	15	13
vymysli	4	5	7	1
Doplň poučku	2	0	0	1
Skloňuj	2	0	1	0
Přechod slovních druhů	1	0	4	1
Diktát	2	1	0	0
Procvičování jiných jevů ČJ	2	22	8	4

! Pamatujte si:

Podstatná jména mají různé tvary, jsou to slova ohebná. Např.:
dub, dubu, dubě, dubem, duby, dubů, dubům, dubech
veverka, veverky, veverku, veverce, veverko, veverkám, veverkách,
veverkami
místečko, místečka, místečku, místečkem, místeček, místečkům,
místečkách, místečky

- 2 a) Vyhledejte v textu jiné tvary těchto slov:
dub, past, Mírek, Zrzečka, sníh
b) V textu jsou dvě citoslovce. Najdete je?
c) Vysvětlíte význam souvětí Mrzlo, jen praštělo.
- 3 Vyhledejte na každém řádku slovo, které do něj nepatří. Své rozhodnutí odůvodněte.
obrazu, obrazem, obraz, obrázek
lampa, lampičce, lampy, lampě, lampou, lampu
zima, zimě, zimní, zimou, zimy, zimu
dům, domě, doma, domu, domy, domům, domech
bota, boty, kozaček, bot, botou, botami, botě, botách

Obr. 4

Učebnice Alter se nejvíce zabývá náročnějším učivem, uvádí zvláštní situace v určování životnosti nebo nejhlouběji nastiňuje pravidla v učivu o č. j. a mn. č. Učebnice Alter uvádí tyto poučky: podstatná jména jako strašák, sněhulák, drak řadíme k životným, PJ označující množství živých bytostí (*národ, lid, zástup, dobytek, hmyz*) jsou neživotná. Některá PJ mají jen tvar jednotného čísla (*křoví, uhlí, obyvatelstvo...*), některá mají jen tvary čísla množného (*sáňky, kalhoty, nůžky...*).

Učivo o životnosti ostatní nakladatelství neuvádí.

Nakladatelství SPN uvádí, že PJ mají zpravidla č. j. a mn. a učivo procvičuje (např. u kterých slov nelze říct zda jsou v č. j. nebo č. mn.).

Učebnice Prodos a Nová škola se o těchto pravidlech nezmiňují.

Odlišně pracují učebnice s poučkou. Učebnice Alter obsahuje úkoly - doplň poučku, učebnice SPN - škrtni nepravdivé větné celky, ostatní učebnice s poučkou nepracují.

Učebnice SPN pracuje s chybou - najdi chybu a žáci provádí sebehodnocení.

Učebnice Alter obsahuje úkoly typu všimni si.

Učebnice Prodos uvádí stěžejní pojmy latinským jazykem.

V kapitole 2. 5 jsem uvedla dva přístupy zavádění gramatických kategorií PJ (pořadí dle M. Čechové: rod – číslo – pád, pořadí jiné: pád – číslo – rod). Učebnice

mají zavádění těchto kategorií různé. Učebnice SPN zavádí kategorie v pořadí: číslo – rod – pád. Učebnice Alter zavádí kategorie v pořadí: rod, životnost – číslo – pád. Učebnice Prodos zavádí učivo v pořadí: číslo – pád – rod, když žáci znají učivo, určují v odlišném pořadí: pád – číslo – rod. Učebnice Nová škola zavádí učivo v pořadí: pád – číslo – rod.

Pouze učebnice Alter dává žákům předlohu odůvodňování (*řekni – ten dědeček – dědeček je rodu mužského*).

Učebnice Alter rozlišuje pádové otázky pro věci a osoby, u ostatních učebnic se ptáme vždy oběma pádovými otázkami. V učebnici Alter je zdůrazněno, že na 5. p. se neptáme, někoho oslovujeme či voláme. Oproti tomu v učebnici SPN je uvedena otázka na 5. p., evokující příslovce (Obr. 5).

  Z obou textů vypište do dvou sloupců všechny tvary slova řidič a sestra.

Kterým tvarem odpovíte na tyto otázky?

Co je Lenčin tatínek? Co je Davidova maminka?
Práce koho je zodpovědná? Práce koho je náročná?
Komu nesmí uniknout žádná dopravní značka? Komu ošetřovatelé pomáhají s pacienty?
Koho nesmíme během jízdy vyrušovat? Koho nemocní přivolávají, když zazvoní?
Jak oslovují cestující Lenčina tatínka? Jak oslovují nemocní Davidovu maminku?
O kom mluví lidé? O kom nemocní říkají, že je to pravý poklad?
S kým se cestující nemusí ničeho bát? Kým se nemůže stát každý?

Obr. 5

PJ jako názvy vlastností a dějů zavádí pouze učebnice Alter a Nová škola.

Křížovky a kvízy zařazují učebnice SPN a Nová škola. Návod na hru uvádí učebnice Nová škola, žáci mají psát přídavné jméno, PJ, příslovce a sloveso začínající zadaným písmenem.

Všechny učebnice uvádí cvičení typu skloňuj, pouze učebnice Prodos zařazuje cvičení typu převed' PJ do určitého pádu a čísla, což se jeví jako obtížnější.

Učebnice Prodos uvádí přehled pádů, který se jeví jako velice názorný pro žáky (Obr. 6).

Pád podstatných jmen

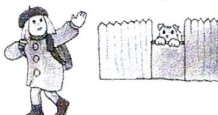
To je můj **pes**.

kdo?

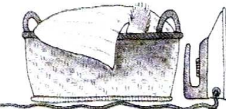
Do školy musím chodit bez **psa**.

koho?

Nejteplejší místo v bytě patří **psovi**.

komu?

Neviděli jste mého **psa**?

koho?

Pse neposlušný, honem ke mně!

*oslovujeme,
voláme*

Často vyprávím o svém **psovi**.

(o) kom?

S mým **psem** je legrace.

kým?

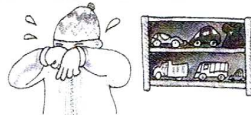
To jsou moje **auta**.

co?

Do školky musím jít bez **aut**.

čeho?

Každý týden leštím **autům** karoserie.

čemu?

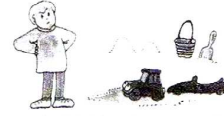
Auta ukládám do krabice.

co?

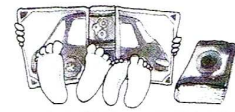
Auta, auta, už jste zase špinavá.

*oslovujeme,
voláme*

S bratrem si o **autech** často povídáme.

(o) čím?

Nejraději si hrají s **auty**.

čím?

Obr. 6

V učebnici Prodos je bez předložky samostatně uvedeno PJ hory, žáci mají určit pád, což může být ve významu 1. i 5. pádu, cvičení se jeví jako zavádějící. V téže učebnici je uveden text od J. Nerudy, text je zastaralý a může žákům činit potíže.

3. 4 Analýza učiva v učebnicích pro 4. ročník a jejich srovnávání

Hledisko grafického uspořádání, motivační prvky, doplňující materiál

Učebnice Alter pro 4. ročník používá barevná značení pro cvičení určená k samostatné práci, diktáty a poučky. Slova v textu jsou zvýrazněna tučným písmem. Nakladatelství nabízí ještě Pracovní sešit a Slovníček. Jednotlivé kapitoly mají stále uspořádání. Nová kapitola začíná na nové stránce, v učebnici SPN tomu tak není. Jednotlivé stránky učebnice Alter jsou uspořádány až tabulkově. Učebnice Alter nabízí diktáty v závěru učebnice.

Učebnice SPN pracuje s piktogramy: kniha – značí psát do sešitu, sova – značí náročný úkol, který nemusí všichni umět, tedy upozorňuje na odlišné jevy než učebnice Alter, barevně jsou odlišeny také poučky. Slova jsou zvýrazněná podtržením.

V učebnici SPN se hojně vyskytuje tučné písmo, stránky působí méně přehledně než v učebnici Alter. Nakladatelství SPN nabízí Pracovní sešit a Metodickou příručku pro učitele.

Učebnice Nová škola pracuje se symbolem Poradíš, který odkazuje na pracovní sešit Poradíš si s pravopisem, poučky jsou označeny žlutou barvou. Doplňujícím materiálem je pracovní sešit. Učebnicí Nové školy provází žáky vodník Lojzík, který uvádí blok učiva, při opakování učiva uděluje odměny a je tak součástí motivačního záměru učebnice. Učebnice Nová škola zařazuje obrázky místo textu, obrázky nahrazují PJ, se kterými se dále pracuje. Také učebnice SPN zařazuje obrázky do učebnice, ale v jiné formě, jako celistvý obraz.

Učebnice Prodos je z grafického hlediska nejvíce odlišná, skládá se ze dvou dílů a má podobu sešitů, které slouží také jako cvičebnice. Nejsou používány žádné symboly usnadňující práci žákům či učiteli. Nakladatelství Prodos nenabízí další učební materiály. Poučky jsou barevně odlišené. Kapitoly nemají přehledně uvedený nadpis, což se jeví jako důležité pro třídění pojmů. Každý měsíc je uveden pranostikami a kalendářem. Učebnice Prodos užívá symbol x , tj. oproti.

V učebnicích Alter se užívají kvízy, hádanky nebo rčení, učebnice Prodos hojně zařazuje osmisměrky, učebnice Nová škola častěji než ostatní nakladatelství pracuje s básněmi.

Hledisko uspořádání učiva do kapitol a v jednotlivých kapitolách

V učebnici Alter se učivo o PJ vyskytuje souvisle v kapitole Podstatná jména – opakování, skloňování PJ rodu středního, ženského, mužského. Tento sled učiva zachovávají všechny analyzované učebnice.

V učebnici Alter po probraných částech vždy následuje procvičování, na závěr učebnice jsou tabulky a přehledy, které nemá žádná z analyzovaných učebnic. V učebnici Alter pro 4. ročník se, po vynechání ve 3. ročníku, opět vyskytují otázky na mezipředmětové vztahy a porozumění textu. Kapitola vždy začíná krátkým textem, vzory jednotlivých rodů jsou uvedeny všechny najednou a poté každé skloňování zvlášť v jednotlivých oddílech. Učebnice Alter ve formě poučky upozorňuje na jednotlivé pády a s nimi spojený pravopis.

V učebnici SPN je kapitola uvedena obsáhlejším textem, vzory jednotlivých rodů jsou probírány současně (taktéž jako v učebnici Alter), ve formě poučky upozorňuje na jednotlivé pády a s nimi spojený pravopis. Na závěr kapitoly je opakování, na konci učebnice taktéž.

Také učebnice Nová škola zavádí vzory jednotlivých rodů PJ současně, problematické tvary nezavádí poučkou, žáci si sami tvary vytváří - skloňují a pozorují.

Učebnice Prodos obsahuje učivo o PJ v 1. i 2. díle. Také učebnice Prodos zavádí vzory jednotlivých rodů současně, pravopisná pravidla zavádí poučkou, žáci často pracují s učebnicí tak, že vpisují jednotlivé tvary slov do tabulek. Na konci učebnice je uvedeno shrnutí a opakování učiva.

Řada učebnic SPN pracuje se sebehodnocením žáka, na závěr kapitoly se žák ohodnotí předloženým výrokem, provede cvičení a zjistí, zda jeho výrok byl správný.

Hledisko rozmanitosti cvičení, mezipředmětové vztahy

Charakter cvičení je odlišný od učebnic 3. ročníku, ojediněle se vyskytuje mezipředmětové učivo, učebnice se více věnují problematice ČJ. Učebnice různě pracují s textem, nejdelší texty má učebnice SPN, kratší má učebnice Alter, Nová škola má krátké texty, básně, stejně tak i Prodos.

Učebnice Prodos využívá text zároveň k procvičení více jazykových jevů. Hojně se procvičují vyjmenovaná slova, určování slovesných kategorií.

Učebnice Alter, nejčastěji z analyzovaných učebnic, připomíná postup při určování mluvnických kategorií, učebnice Nová škola jej zařazuje pouze jednou, na úvod učiva, ostatní jej nezařazují.

Ve všech učebnicích jsou nejvíce zastoupena cvičení na procvičování pravopisu v koncovkách PJ.

Pouze u učebnic Alter se vyskytlo cvičení vyskoňuj slovní spojení o čtyřech slovech (*oba naši lovečtí psi*), což se jeví jako zajímavé.

V učebnici SPN se pracuje s rozlišením PJ v 1.a 4. p., např. *Dům poškodil blesk*.

V učebnici SPN je uvedeno cvičení, kde žáci mají ze sloves utvořit PJ všech rodů, cvičení se jeví jako zajímavé, zpřehledňující učivo (Obr. 7).

● a) Doplňte správně podstatná jména, která jsou příbuzná s těmito slovy:

dívat se
 podstatné jméno rodu mužského   div□□
 podstatné jméno rodu ženského   div□□□□
 podstatné jméno rodu středního   div□□□□

stavět
 podstatné jméno rodu mužského   stav□□□□
 podstatné jméno rodu ženského   stav□□
 podstatné jméno rodu ženského   □□stav□□
 podstatné jméno rodu ženského   stav□□□□□□
 podstatné jméno rodu středního   stav□□□□

učit
 podstatné jméno rodu mužského   uč□□□□
 podstatné jméno rodu ženského   uč□□□□□□
 podstatné jméno rodu středního   uč□□□□
 podstatné jméno rodu středního   □□uč□□□□□□

Obr. 7

Učebnice Nová škola pracuje následujícími způsoby, PJ znázorněná na obrázcích mají žáci převést do daných pádů. V textu mají žáci doplnit daná PJ a doplnit i/y v koncovkách PJ (např. holubi - holuby, orli - orly). Ve slovních spojeních mají žáci najít PJ skloňovaná dle vzoru pán v 7. pádě a u všech PJ mají doplnit i/y v koncovkách PJ a napsat. V dalším textu se opakuje PJ pes, žáci mají převést PJ do tvaru mn. č. a napsat, přitom si mají uvědomit psaní i/y dle daných pádů (Obr. 8).

Slova znázorněná na obrázcích pište v 1., 4., 5. a 7. pádu čísla množného. (Pomáhejte si shodným tvarem daného vzoru.)

Doplňte tvary slov: **holubi - holuby, orli - orly, lvi - lvy** (pomůcka: 1. pád č. množného **ti holubi, ti orli, ti lvi**, 4. pád č. množného **ty holuby, ty orly, ty lvy**).

Na střeše seděli _____. Sousedí mají bílé _____. _____ hnízdí vysoko v horách. Spatřil jsi už někdy letící _____? Obdivovali jsme _____ v ZOO. _____ jsou nazýváni králi zvířat. Pozorovali jsme _____ s bujnými hřívami.

Vyhledejte podstatná jména skloňovaná podle vzoru **pán** v 7. pádě. Zdůvodněte pravopis (pomůcka: **s pány**). Potom doplňte a napište do sešitu. sokolník se sokol_, rám provrtaný červ_, dívat se za letícími čáp_, klec s holub_, mezi lv_, syst_ škodí, čáp_ na komíně, utíkat za motýl_, hubit syst_, cvičitel se ps_, obdivovat páv_, lovit buvol_, obraz s anděl_

Převeďte do množného čísla a napište.

Pes je velmi užitečný. **Psa** nazýváme nejlepším přítelem člověka. Vycvičený **pes** vodi slepce. **Pes** opatruje malé děti. Myslivci chodí se **psem** na lov. Na severu tahá **pes** sáně. Některé objekty jsou stráženy **psem**. **Psa** nezavírejte jen do boudy, ale snažte se mu porozumět. Majitelé svého **psa** milují.

Obr. 8

Učebnice Alter uvádí toto cvičení, ve slovních spojeních mají žáci doplnit i/y v koncovkách PJ. Jelikož se žáci s učivem teprve seznamují, je vždy uveden příslušný tvar vzoru, podle něhož žáci snadno ověří gramatickou správnost (Obr. 9).

3. Podle vzorů doplňte koncovky podstatných jmen.

dva pařez_ (*hrady*), k našemu učitel_ (*muži*), s černými kos_ (*pány*), proti kašl_ (*stroji*), nové automobil_ (*hrady*), o král_ (*o muži*), mladí čap_ (*pány*), dřevěné voz_ (*hrady*), ke známému stavitel_ (*muži*), na vysoké stromy_ (*hrady*)

Obr. 9

Pouze učebnice Nová škola obsahuje cvičení typu oprav chyby, toto se jeví jako spolehlivé ověření zvládnutí učiva.

Výskyt použití různých typů cvičení v učebnicích pro 4. ročník:

	Alter	SPN	Nová škola	Prodos
Práce s textem	58	34	52	39
Práce se slovními spojeními	31	15	35	24
Uvedený postup při určování	11	0	1	0
Poučky	18	10	28	14
Porovnej	4	1	1	0
Přiřaď	1	0	4	1
Najdi	10	25	15	11
Tříd'	5	7	6	8
Urči, změň	79	38	65	27
Vymysli	11	6	1	4
Doplň poučku	17	1	0	0
Skloňuj	18	2	11	0
Přechod slovních druhů	0	1	1	0
Diktát	5	1	5	0
Doplň i/y	44	12	20	23
Mezipředmětové vztahy, porozumění textu	17	2	2	0
Procvičování jiných jevů ČJ	48	22	22	7

Hledisko didaktické

Učebnice rozdílně pracují s vysvětlováním pravopisu PJ dle vzorů skloňování. Učebnice Alter žáky nabádá, aby si všimli tvarů PJ - všimni si, pověz. Žáci analyzují a porovnávají tvary PJ. Učebnice rozlišuje vzory na tvrdé a měkké. Upozorňuje na rozlišení koncovky a přípony.

Učebnice SPN předkládá pravopisná pravidla poučkou, ale ta obsahuje pouze nejn nutnější údaje, učebnice Alter porovnává tvary PJ hlouběji.

Učebnice Nová škola pracuje s pojmy tvrdý a měkký vzor. Pravopis jednotlivých tvarů slov není v učebnici Nová škola teoreticky popisován, žáci pouze slova převádí do tvarů slov nutných k zapamatování.

V učebnici Nová škola pro 3. ročník bylo učivo zaváděno v pořadí pád, číslo, rod a v učebnici pro 4. ročník se učivo procvičuje v opačném pořadí.

Učebnice Prodos nerozlišuje tvrdé a měkké vzory, zabývá se rozbořem tvarů slov. Učebnice Prodos používá latinské výrazy, s čímž jsem se setkala již v předešlých ročnících této učebnice. Učebnice Prodos rozlišuje pády prosté a předložkové, také tomuto učivu věnuje jedno cvičení.

Různý je přístup k PJ, která mají tvar pouze č. j. nebo pouze č. mn., učebnice Prodos, SPN ani Nová škola toto nedefinuje, pouze procvičuje. Učebnice Alter uvádí na toto učivo poučky.

Odlisný je také postoj k výkladu životnosti. Případy, kdy se živost označovaného jevu neshoduje s gramatickou životností, neuvádí učebnice Prodos, Nová škola a SPN, naopak učebnice Alter toto učivo uvádí.

Cvičení na učivo o slovech příbuzných jsou zařazena v učebnicích Nová škola, SPN a Prodos.

Vzory předseda, soudce neuvádí učebnice Alter, naopak učebnice Prodos, Nová škola a SPN toto učivo probírají, zdůrazňují tvary PJ v 5. p., např. *pane poslanče*, *pane zástupce*.

3. 5 Analýza učiva v učebnicích pro 5. ročník a jejich srovnávání

Hledisko grafického uspořádání, motivační prvky, doplňující materiál

Učebnice Alter pro 5. ročník používá barevná značení pro cvičení určená k samostatné práci, diktáty, poučky, slohová cvičení. Slova v textu jsou

zvýrazněna tučným písmem či barevně. Nakladatelství nenabízí žádný doplňkový materiál. Jednotlivé kapitoly mají stálé uspořádání.

Učebnice SPN pracuje s těmito piktogramy – kniha – značí psát do sešitu, sova – značí náročný úkol, který nemusí všichni umět, tak jako v předešlých ročnících. Text je zvýrazněn podtržením nebo tučným písmem. Učebnice SPN nabízí doplňkový učební materiál Pracovní sešit a Metodickou příručku pro učitele.

Učebnice Nová škola pracuje se symbolem PS, který odkazuje na pracovní sešit. Jsou to pracovní sešity: ČJ 5, Dokážeš psát bez chyb?, Pravopis přídavných jmen. Učebnice Nová škola zařazuje obrázky místo textu, obrázky nahrazují PJ a dále se s nimi pracuje. Procvičování s obrázky se vyskytuje méně než v předešlém ročníku učebnice.

Učebnice Prodos má podobu sešitu, který slouží také jako cvičebnice. Nejsou používány žádné symboly usnadňující práci žákům či učitelům. Učebnice Prodos nenabízí další učební materiály. Poučky jsou barevně odlišené. Nadpisy kapitol se jeví jako nepřehledné.

Hledisko uspořádání učiva do kapitol a v jednotlivých kapitolách

V učebnici Alter se učivo o PJ vyskytuje souvisle kapitolou Podstatná jména – opakování, skloňování PJ rodu mužského, ženského, středního. Následuje podkapitola Procvičování a Shrnutí o PJ. V závěru učebnice je závěrečné opakování, diktáty, testy pro jednotlivé učivo. Zvláště vhodné se jeví tabulky, které obsahují přehledy skloňování. Přehledy skloňování obsahuje pouze učebnice Alter.

V učebnici SPN je uvedena kapitola Podstatná jména, na jejím konci je opakování a v závěru učebnice je opakování celého učiva.

Učebnice Nová škola také opakuje učivo kapitolou PJ, na závěr je zařazeno opakování. Ve srovnání s učebnicemi Alter a SPN je v učebnici Nová škola věnováno učivu o PJ nejméně prostoru.

Učebnice Prodos obsahuje kapitolu PJ a shrnutí učiva.

Řada učebnic SPN pracuje se sebehodnocením žáka, na závěr kapitoly se žák ohodnotí předloženým výrokem, provede cvičení a zjistí, zda jeho výrok byl správný.

Hledisko rozmanitosti cvičení, mezipředmětové vztahy

Učebnice se výrazně liší rozsahem věnovaným učivu o PJ. Učebnice Alter má učivo na 29 stranách, učebnice SPN na 28, učebnice Nová škola na 10 a učebnice Prodos na 32 stranách.

Nakladatelství Alter tradičně zařazuje kratší texty obecného charakteru, následují otázky na porozumění textu, učebnice SPN uvádí texty obsáhlejší s naučnou tematikou, taktéž následují otázky na porozumění textu. Učebnice Nová škola zařazuje texty rozsahem srovnatelné s učebnicí Alter, témata jsou však bližší učebnici SPN. Učebnice Prodos volí texty podobně obsáhlé jako učebnice SPN, ale obecného charakteru.

Za účelné lze považovat tabulky vzorů v učebnici Alter, které žáci využívají při vyučování, přehledy skloňování učebnice Prodos a Nová škola nenabízí, SPN uvádí skloňování vzorů PJ přímo v kapitolách.

Učebnice Alter nejvíce pracuje se znalostmi žáků, a to formou doplňování pouček, což se jeví jako výhodné ve třídění znalostí. Učebnice Alter uvádí nejvíce diktátů.

Pouze učebnice Prodos nemá závěrečné opakování na konci ročníku.

Učebnice Nová škola pracuje ve stejném poměru procvičování ve slovním spojení k procvičování v textu.

Nejčastěji zařazované jiné učivo ČJ v kapitolách o PJ ve všech učebnicích je z oblasti vyjmenovaných slov a shody přísudku s podmětem.

Ve všech učebnicích se objevují cvičení typu - doplň i/y v koncovkách PJ, převed' do mn. č., uved' PJ ve správném tvaru, převed' PJ do určitých pádů, porovnej tvary, např. psi - psy.

Výskyt použití různých typů cvičení v učebnicích pro 5. ročník:

	Alter	SPN	Nová škola	Prodos
Práce s textem	33	23	12	34
Práce se slovními spojeními	18	14	12	23
Uvedený postup při určování	0	0	1	0
Poučky	7	7	4	16
Porovnej	0	0	0	0
Přiřad'	0	0	0	1
Najdi	13	13	5	11
Tříd'	6	1	2	9

Urči, změň	31	24	19	28
Vymysli	2	1	0	4
Doplň poučku	18	2	0	0
Skloňuj	2	1	0	0
Přechod slovních druhů	1	1	1	0
Diktát	7	1	1	0
Doplň i/y	11	9	5	15
Mezipředmětové vztahy, porozumění textu	10	4	0	0
Procvičování jiných jevů ČJ	21	7	8	4
Oprav chyby	0	0	0	1

Hledisko didaktické

Učebnice pro 5. ročník učivo o PJ opakují, některé učebnice jej rozšiřují.

Učebnice Alter zařazuje cvičení, kde žáci doplňují poučky, opakují si pravidla určování vzorů PJ a pravopisná pravidla.

Učivo o skloňování je většinou opakováno v postupu: vzory středního rodu, ženského, mužského rodu. Učebnice Alter volí opačný postup: vzory rodu mužského, ženského, středního, i když ve 4. ročníku byl postup opačný.

Učebnice Alter nabízí tabulky, z nichž lze vystříhat karty se skloňováním dle vzorů. Učebnice různě používají pojmy tvrdé a měkké vzory, rozlišuje je učebnice Alter a navazuje pravidly pravopisu. Učebnice SPN neuvádí přímo pojmy měkké a tvrdé vzory, pouze uvádí pravopisná pravidla. Učebnice Nová škola zavádí pojmy tvrdý a měkký vzor a navíc operuje s pojmem mluvnická kategorie. Učebnice Prodos hovoří o měkkých a tvrdých koncokách.

Odlíšně se pracuje s PJ, která mají pouze tvar č. j. nebo pouze č. mn. Učebnice Alter zmiňuje tato PJ, uvádí příklady a cvičení. Učebnice SPN toto učivo uvádí v poučce a procvičuje jej. Učebnice Nová škola uvádí poučku a procvičuje toto učivo, učebnice Prodos toto učivo nezavádí.

Učebnice Prodos uvádí pády latinsky. Pouze učebnice Prodos má rozšířenou definici PJ (názvy osob, zvířat, věcí, vlastností, dějů a pocitů).

V odlišné hloubce se probírá životnost mužského rodu. Učebnice Alter uvádí poučku o tom, že je nutné rozlišovat biologickou a mluvnickou životnost, neživotná PJ mají stejné tvary 1. a 4. p. č. j., žáci si doplňují poučku v opakování učiva.

Učebnice SPN neuvádí poučku, pouze cvičení, učebnice Nová škola uvádí poučku a procvičuje. Učebnice Prodos uvádí poučku bez poučení o biologické a mluvnické životnosti, v procvičování je zařazeno pouze PJ sněhulák.

Některé učebnice se zabývají předložkami a rozlišují pády prosté a předložkové, učebnice Alter toto neuvádí. Učebnice SPN uvádí, že stejná předložka může být k více pádům, učebnice Nová škola se tímto učivem nezabývá. Učebnice Prodos rozlišuje pády prosté a předložkové, 1. p. je vždy prostý, 6. p. je vždy předložkový. Nejpodrobněji probírá učivo o PJ učebnice Alter, např. učivo o shodě přísudku s podmětem (*Sněhuláci stáli.*) a učivo o tom, že mluvnicky životné mohou být PJ označující neživé předměty, jejichž koncovka je -i, -é. Učebnice Alter také probírá skloňování PJ dni, dny a tvary v přičestí minulém (*Dni se krátili. Dny se krátily.*). Učebnice Alter také uvádí skloňování duálů oči, uši. Toto učivo se v ostatních analyzovaných učebnicích nevyskytuje.

Pouze učebnice SPN zdůrazňuje psaní čárky ve větě s PJ v 5. pádě.

Učebnice Nová škola uvádí hru, po dobu 1. minuty piš PJ na zadané téma, pak napiš vzor, kdo má nejvíce správných slov je vítěz. Toto se jeví jako motivující cvičení pro žáky.

3. 6 Shrnutí analýzy učiva o podstatných jménech v učebnicích českého jazyka a jejich srovnávání

Všechny zkoumané řady učebnic odpovídají RVP, ale některé ho přesahují. Nejobsáhleji se učivu o PJ věnují učebnice 3. ročníku, kdy jsou zaváděny mluvnické kategorie.

Pro přehlednost uvádím shrnutí analýzy učebnic ze zavedených hledisek.

Hledisko grafického uspořádání, motivační prvky, doplňující materiál

Učebnice Alter používá barevná značení, nová kapitola začíná vždy na nové stránce, učebnice působí přehledným dojmem, k učebnicím jsou doplňkové materiály. Učebnice SPN užívá piktogramy, k učebnicím je doplňkový materiál, kapitoly nezačínají vždy na nové stránce. Učebnice Nové školy také využívají piktogramy, k učebnicím je doplňkový materiál, učebnice často pracují s obrázky. Učebnice Prodos se nejvíce odlišují, jsou to dvoudílné cvičebnice, obrázky v učebnicích jsou nejméně výrazné.

Hledisko uspořádání učiva do kapitol a v jednotlivých kapitolách

Učebnicích je většinou po probrání učiva jeho opakování, v závěru učebnic jsou uvedena souhrnná opakování. Pouze v učebnicích Alter jsou tabulky a přehledy učiva. Učebnice SPN pracuje jako jediná se sebehodnocením žáka, v učebnici je taktéž uvedeno opakování učiva.

Učebnice Prodos se odlišuje názvy kapitol, které neuvádějí učivo.

Hledisko rozmanitosti cvičení, mezipředmětové vztahy

Učebnice Alter uvádí kapitolu vždy úvodním textem, zvláště přínosné pro žáky jsou přehledy skloňování v 5. ročníku.

Učebnice různým způsobem pracují s texty, učebnice SPN obsahují nejdelší texty, často naučné. Učebnice Prodos a Nová škola pracují často s básněmi a kratšími texty. Nejvíce diktátů uvádí učebnice Alter.

Všechny analyzované učebnice uvádí ve 4. ročníku vzory skloňování PJ. V průběhu ročníků se mění výskyt různých typů cvičení. Ve 2. ročníku se vyskytují úkoly typu najdi, tříd'. Ve 3. ročníku jsou to úkoly urči, najdi, tříd', ve 4. ročníku žáci nejčastěji řeší úkoly najdi, urči, skloňuj, doplň i/y v koncovkách PJ. V 5. ročníku jsou to cvičení typu doplň i/y v koncovkách PJ, urči. Všechny řady učebnic zařazují hádanky, kvízy, křížovky či hry.

Nejčastěji se společně s učivem o PJ procvičuje ve 4. ročníku učivo o vyjmenovaných slovech, v 5. ročníku pak učivo o shodě přísudku s podmětem. Učebnice Nová škola klade důraz na procvičování abecedy.

Hledisko didaktické

Učebnice SPN zavádí učivo o PJ, jako jediná z analyzovaných učebnic, až od 3. ročníku.

PJ jsou zaváděna jako názvy osob, zvířat a věcí, v následném ročníku je poučka doplněna o názvy vlastností a jevů. Učebnice Nová škola klade důraz na znalost vyjmenovat slovní druhy a přiřadit číslo jednotlivým druhům. Ve 3. ročníku se zavádí pojem ohebnost (učebnice SPN, Prodos) nebo se učivo procvičuje bez znalosti pojmu.

Učebnice zavádí učivo o slovech příbuzných a tvarech slov.

Ve 3. ročníku jsou zaváděny gramatické kategorie v pořadí:

učebnice SPN - číslo, rod, pád,

učebnice Alter - rod, životnost, číslo, pád,

učebnice Prodos - číslo, pád, rod,

učebnice Nová škola - pád, číslo, rod (ve 4. ročníku - rod, číslo, pád).

Učebnice Alter již ve 3. ročníku zavádí učivo o životnosti a PJ, která mají pouze tvar č. j., č. mn., ostatní učebnice probírají toto učivo až v 5. ročníku. Učebnice Prodos neprobírá učivo o PJ, která mají pouze tvar č. j., č. mn.

4 Výzkum

4. 1 Cíl

K ověření vědomostí a dovedností žáků v učivu o PJ jsem testovala žáky v 5. ročníku ZŠ v měsíci červnu 2012, tedy v době, kdy ukončují dle RVP 2. období a mají splňovat dané očekávané výstupy uvedené v 1. kapitole diplomové práce.

4. 2 Popis a metody výzkumu

Při sestavení testu jsem vycházela ze svých znalostí a zkušeností nabytých při analýze učebnic, ze znalostí RVP a obsahu učiva o PJ uvedených v RVP. Snažila jsem se obsáhnout celé učivo o PJ, které mají žáci zvládnout po ukončení 5. třídy. Záměrně jsem také volila typy cvičení, v testu jsou uvedené otevřené otázky na ověření znalostí pouček, dále testuji praktické schopnosti určení jmenných kategorií, znalosti pravidel pravopisu a na závěr mají žáci opravit daný text. Některá cvičení se mohou jevit jako obtížná, taková cvičení jsem zařadila pro zjištění rozdílů v úrovni znalostí mezi žáky a školami.

Výsledky testů zaokrouhluji na celá procenta od 0,5 % nahoru. Testování žáků jsem prováděla sama.

4. 3 Charakteristika vzorku

K testování jsem vybrala žáky

- ZŠ Čimelice, okres Písek,
- ZŠ E. Beneše, Písek,
- ZŠ Hranice u Aše, okres Cheb.

Tento výběr byl záměrný a snažila jsem se porovnat výsledky žáků v jihočeské obci, výsledky žáků ve výběrové jazykové třídě v jihočeském městě a výsledky žáků v menším západočeském městě v příhraniční oblasti.

Zvolila jsem vzorek dvaceti žáků z každé základní školy, počet testovaných tedy celkem činil šedesát žáků.

4. 4 Interpretace výsledků výzkumu

Znění testu s poznámkami o účelu daného cvičení a systému bodování

Podstatná jména - test žákům 5. tříd ZŠ

1. Co jsou podstatná jména?

Žáci mají odpovědět na otevřenou otázku, kterou považují za zásadní v celém učivu o PJ. Za správnou odpověď považují názvy osob, zvířat věcí, vlastností a dějů, tato varianta je uvedena ve všech učebnicích, které jsem srovnávala.

Bodování:

100 % - odpověď názvy osob, zvířat věcí, vlastností a dějů

50 % - odpověď názvy osob, zvířat věcí

0 % - bez odpovědi, odpověď slovní druh nebo příklady PJ

2. Podtrhni v textu podstatná jména.

Dnes je krásné počasí.

Těšíme se na prázdniny.

Obleč si kalhoty a obuj si boty.

Komáři a vosy jsou obtížný hmyz.

Babička nosí silné brýle.

Další testová úloha patří mezi jednodušší, respektuji tedy obecné didaktické zásady a opakuji učivo od jednoduššího. PJ mají žáci podtrhnout devět.

Bodování:

100 % - je podtrženo devět PJ

72 % - je podtrženo osm PJ

63 % - je podtrženo sedm PJ

54 % - je podtrženo šest PJ

45 % - je podtrženo pět PJ

36 % - jsou podtržena čtyři PJ
27 % - jsou podtržena tři PJ
18 % - jsou podtržena dvě PJ
9 % - je podtrženo jedno PJ
0 % - není podtrženo žádné PJ

3. Co určujeme u podstatných jmen?

.....
.....
.....
.....

Tato úloha testuje znalosti žáků, zapamatování si jmenných kategorií PJ.

Bodování:

100 % - je uvedeno rod, číslo, pád, vzor
75 % - jsou uvedeny tři jmenné kategorie PJ
50 % - jsou uvedeny dvě jmenné kategorie PJ
25 % - je uvedena jedna jmenná kategorie PJ
0 % - není uvedena odpověď nebo je chybná

4. Urči vzor těchto podstatných jmen.

Pavouk - .....
Lvíče - .....
Ploutev - .....
Dříví - .....
Hmyz - .....
Drak - .....

Úloha je složitější, zjišťuje znalosti vzorů a jejich přiřazení k PJ.

Bodování:

100 % - správné určení vzoru šesti PJ
83 % - správné určení vzoru pěti PJ
67 % - správné určení vzoru čtyř PJ
50 % - správné určení vzoru třech PJ
33 % - správné určení vzoru dvou PJ
17 % - správné určení vzoru jednoho PJ
0 % - není správně určen vzor žádného PJ

5. Podtrhni podstatná jména, která mají pouze tvar jednotného čísla:

Dříví, jehla, listí, kino, labuť.

Tato úloha je obtížná a zařazuji ji proto, abych zjistila hloubku pochopení učiva.

Bodování:

100 % - všechna PJ jsou správně určena, čili dvě správná jsou podtržena

80 % - čtyři PJ jsou správně určena

60 % - tři PJ jsou správně určena

40 % - dvě PJ jsou správně určena

20 % - jedno PJ je správně určeno

0 % - žádné PJ není správně určeno

6. Podtrhni podstatná jména rodu mužského životného:

Sněhulák, nábytek, koberec, dobytek, strašák.

Cvičení je obtížnější, jsou zvolena PJ, se kterými žáci v učebnicích pro 5. ročník pracují. Zjišťuji hloubku jazykových dovedností.

Bodování:

stejně jako u předešlé úlohy.

7. Dej do správného tvaru.

Na (*hráz*)..... rybníka rostou (*dub*).....

Barevní (*motýl*) .....poletovali nad (*obilí*).....

Ve cvičení žáci musí zvolit správný tvar PJ a doplnit správně i/y v koncovkách PJ. Musí se orientovat v učivu o tvarech vzorů PJ a jejich gramatických pravidel.

Bodování:

100 % - čtyři PJ jsou ve správném tvaru se správným i/y v koncovce PJ

75 % - tři PJ jsou ve správném tvaru se správným i/y v koncovce PJ

50 % - dvě PJ jsou ve správném tvaru se správným i/y v koncovce PJ

25 % - jedno PJ jsou ve správném tvaru se správným i/y v koncovce PJ

0 % - žádné PJ není ve správném tvaru se správným i/y v koncovce PJ

8. Utvoř daný tvar.

Pes (7. pád, č.mn.).....

Želva (2. pád, č. j.).....

Kuře (3. pád, č.m.).....

Žáci nevyvozují tvar PJ z kontextu věty, ale musí sami daný tvar utvořit dle zadání. Cvičení tedy logicky navazuje na předešlé. Zařazují také PJ kuře, jehož skloňování je obtížnější.

Bodování:

100 % - všechny tvary PJ jsou uvedeny správně

67 % - dva tvary PJ jsou uvedeny správně

33 % - jeden tvar PJ je uveden správně

0 % - žádný tvar PJ není uveden správně

9. Urč rod podstatného jména.

Přišli jsme s děvčaty. ....

V této úloze může dojít k záměně středního rodu za ženský.

Bodování:

100 % - uveden rod střední

0 % - uvedena jiná nebo žádná odpověď

10. Urči pád podtržených podstatných jmen.

Kmeny svázeli dřevaři celý den. ....

Sejdeme se na rohu ulice.....

Maminko, mám hlad.....

Uvádím úlohy, kde žáci často chybují.

Bodování:

100 % - u třech PJ správně určený pád

67 % - u dvou PJ správně určený pád

33 % - u jednoho PJ správně určen pád

0 % - u žádného PJ není správně určený pád

11. Doplně i/y.

Mávání křídla_, spadl ze skála_, nechod' po zábradla_, rybáři se sítěmi_, dám to příteli_, dal mi úkol_.

Ve slovních spojeních zjišťuji praktickou dovednost využít znalosti vzorů k doplnění i/y v koncovkách PJ.

Bodování:

100 % - šest správně doplněných i/y

83 % - pět správně doplněných i/y

67 % - čtyři správně doplněných i/y

50 % - tři správně doplněná i/y

33 % - dvě správně doplněná i/y

17 % - jedno správně doplněné i/y

0 % - žádné správně doplněné i/y

12. Přepiš text bez chyby. Pozor, v každé větě není chyba.

Kočky utíkaly před psi, ale psi je nedohonili.

Jeřábi zdvíhali těžké trámy.

U rybníka vyrostli topoly.

Bydlím v podkroví.

Voly potáhnou vozy.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

V tomto cvičení mají žáci uplatnit své dovednosti z opačné roviny využití jazykových znalostí. Cvičení považuji za náročné, žáci mohou provést chybně opravu správného tvaru PJ. Bodování jsem vytvářela po zhodnocení testů dle testu s nejvyšším počtem chyb.

Bodování:

100 % - text je přepsán bez chyby

83 % - text je přepsán s jednou chybou

67 % - text je přepsán se dvěma chybami

50 % - text je přepsán se třemi chybami

33 % - text je přepsán se čtyřmi chybami

17 % - text je přepsán s pěti chybami

0 % - text je přepsán se šesti chybami

Vyhodnocení výsledků testů

Číslo testové otázky:	ZŠ Čimelice	ZŠ E. Beneše	ZŠ Hranice	Celkový průměr:
1.	58 %	50 %	35 %	48 %
2.	93 %	99 %	94 %	95 %
3.	86 %	76 %	81 %	81 %
4.	86 %	93 %	88 %	89 %
5.	66 %	14 %	50 %	43 %
6.	93 %	78 %	93 %	88 %
7.	88 %	98 %	94 %	93 %
8.	50 %	82 %	70 %	67 %

9.	50 %	55 %	65 %	57 %
10.	55 %	72 %	63 %	63 %
11.	95 %	100 %	99 %	98 %
12.	61 %	85 %	60 %	69 %
Průměr výsledků dané ZŠ:	69 %	71 %	71 %	

Interpretace výsledků výzkumu - obecně

Celkový průměr správnosti testů u jednotlivých ZŠ je velice vyrovnaný, výsledky jednotlivých úloh se však liší.

Nejlepších výsledků žáci dosáhli v úloze na doplňování i/y v koncovkách PJ (úloha č. 11, celkový průměr 98 %).

Nejméně úspěšní byli žáci v určování PJ, která se vyjadřují pouze č. j. (úloha č. 5, celkový průměr 43 %).

Úspěšnost 100 - 90 % u těchto úloh - - podtrhni v textu PJ - dej PJ do správného tvaru - doplň i/y v koncovkách PJ	Úspěšnost 89 - 80 % u těchto úloh - - co určujeme u PJ - urči vzor u PJ - podtrhni PJ rodu mužského životného
Úspěšnost 79 - 70 % u těchto úloh - - -----	Úspěšnost 69 - 60 % u těchto úloh - - utvoř daný tvar PJ - urči pád podtržených PJ ve větách - přepiš text bez chyby
Úspěšnost 59 - 50 % u těchto úloh - - urči rod PJ děvčata	Úspěšnost 49 - 40 % u těchto úloh - - co jsou PJ - podtrhni PJ, která mají pouze tvar č. j.

Časté chyby

V úloze č. 1 žáci často zapomínali napsat, že PJ vyjadřuje také názvy vlastností a dějů. Někteří žáci odpovídali, že PJ jsou slovní druh nebo uváděli ukazovací zájmena (jak se ptáme na PJ).

V úloze č. 2 žáci v několika případech zařadili mezi PJ také slovo dnes.

Ve 3. úloze žáci zaměňovali gramatické kategorie PJ a psali gramatické kategorie sloves.

V úloze č. 4 se vícekrát opakuje chybné určení vzoru u PJ hmyz, žáci určovali vzor pán.

Úloha č. 5 činila žákům největší obtíže, žáci podtrhávali PJ zcela opačně, tj. místo PJ, která se vyskytují pouze v č. j., podtrhávali PJ ostatní, která se vyjadřují tvary obou čísel. Žáci také hodně škrtili, úloha pro ně byla pravděpodobně nejasná.

Podstatně jasnější byla žákům úloha č. 6, která se řeší obdobně. Z výsledků úlohy č. 5 a 6 usuzuji, že žáci pochopili otázku, ale v případě úlohy č. 5 neměli osvojené učivo.

Úloha č. 7 nečinila žákům velké obtíže.

V úloze č. 8 žáci často chybovali v utvoření tvaru 3. p. č. mn. PJ kuře.

V úloze č. 9 žáci v některých případech místo rodu PJ děvče určovali pád, číslo, vzor či zaměňovali rod střední za ženský.

V úloze č. 10 se objevují tyto chyby: tvar PJ kmeny je ve 4. p, ale žáci často určují 1. p., tvar PJ ulice je ve 2. p., ale žáci někdy určují chybně 6. p. v kontextu na rohu ulice. V určení 5. p. PJ maminka žáci chybují méně.

Úloha č. 11 se vyskytuje s nejmenším počtem chyb, pravopis koncovek i/y PJ mají žáci velice dobře zvládnutý.

Úlohu č. 12, kdy mají žáci přepsat text bez chyby, někteří žáci pouze opisují a neopravují chyby, méně se vyskytují chyby nové, spíše žáci neopravili daný text.

Interpretace výsledků výzkumu - dle jednotlivých ZŠ

Rozdíl v úspěšnosti mezi jednotlivými ZŠ:

Rozdíl v % mezi nejvíce a nejméně úspěšnou ZŠ - typ úlohy	Nejvíce úspěšná ZŠ - nejméně úspěšná ZŠ
52 % - podtrhni PJ, která mají pouze tvar č. j.	ZŠ Čimelice - ZŠ E. Beneše

34 % - utvoř daný tvar PJ	ZŠ E. Beneše - ZŠ Čimelice
24 % - přepiš text bez chyby	ZŠ E. Beneše - ZŠ Hranice
23 % - co jsou PJ	ZŠ Čimelice - ZŠ Hranice
17 % - urči pád PJ ve větách	ZŠ E. Beneše - ZŠ Čimelice
15 % - podtrhni PJ rodu mužského životného	ZŠ Čimelice a ZŠ Hranice - ZŠ E. Beneše

Rozdíly v úspěšnosti pod 15% již neanalyzuji.

Závěrem výzkumu lze říci, že úroveň znalostí a dovedností žáků sledovaných ZŠ jsou dosti vyrovnané. Žáci si osvojili učivo o PJ, více se jim dařilo v úlohách na praktické využití jazyka (používání i/y v koncovkách PJ, doplnění PJ ve správném tvaru ve větě, určení vzoru PJ). Nejméně se žákům dařilo v otázkách vyžadujících pokročilou znalost učiva o PJ (určení PJ, která mají pouze tvar č. j., určení pádu ve specifických vazbách, určení rodu PJ děvčata), toto lze předpokládat. Překvapivé je, že úspěšnost úlohy - co určujeme u PJ, činí v průměru jednotlivých ZŠ pouze 81%. Dále je překvapivé, že v úloze - co jsou PJ, žáci často zapomínají doplnit výrok o názvy vlastností a dějů.

5 Pracovní listy

5. 1 Tvorba pracovního listu

Před samotnou tvorbou pracovních listů je třeba se zamyslet nad metodickými aspekty tvorby pracovních listů.

Pracovní listy jsou velmi vhodnou učební pomůckou. Musí být sestavovány s ohledem na psychickou vyspělost dané věkové skupiny žáků a s respektováním didaktických zásad. Samozřejmostí je, že obsahově vychází ze ŠVP.

V Pedagogickém slovníku (Kujan, 1967) je uvedeno, že pracovní list je materiální didaktický prostředek, který spojuje výhody vlastní práce žáka s výhodami učebních textů.¹⁸

Je důležité si uvědomit, že pracovní list by neměl nahrazovat učebnici, ale pouze ji doplňovat či aktualizovat.

Petty (1996) uvádí několik důležitých zásad, které je potřeba dodržovat

¹⁸ ŽÁČOK, Lubomír. SCHLARMANNOVÁ, Jana. Metodika tvorby pracovních listov pre základné školy. *Komenský*. 2005, roč. 130, č. 2, 23 s. ISBN 0323-0449

při sestavování pracovních listů:

- odstupňovat obtížnost práce, k procvičení složité úlohy potřebují žáci více než jeden příklad,
- první úlohy mají být jednodušší, aby žáci získali sebedůvěru,
- formulovat otázky jednoznačně a srozumitelně,
- dbát na to, aby alespoň poslední otázka byla otevřená, aby žáci mohli projevit vlastní tvořivost,
- vytvořit co nejzajímavější pracovní listy,
- zdravé používání pracovních listů, jejich nadměrné používání může způsobit opačný efekt (nezájem žáků, nuda apod.).¹⁹

Práce s pracovním listem může být různá, žáci mohou pracovat samostatně či ve skupinách, pracovní list může hodnotit učitel či žáci. Pracovní list může být sestaven individuálně pro vzdělávací potřeby konkrétního žáka a může být zařazen v různých fázích vyučovacího procesu.

Hlavním cílem práce s pracovními listy je vždy zvýšit efektivnost vyučování.

5. 2 Ukázky pracovních listů

Vytvořila jsem čtyři ukázky pracovních listů. Zařadila jsem do nich různorodá cvičení k procvičení učiva o PJ. Žáci pracují s textem, jednotlivými slovy či slovními spojeními. Některá cvičení motivují žáky hravou formou ke splnění úkolu, zařadila jsem obrázky, doplňovačky, labyrint či obrázek k vybarvení.

Úvodní cvičení je vždy jednodušší, aby žáci získali sebedůvěru. Na závěr pracovního listu mají žáci za úkol provést sebehodnocení kreslením do obrázku.

Pracovní listy pro 3. ročník obsahují cvičení na třídění mluvnických kategorií PJ a vnímání řazení pádů a rodů, na uvědomění si spojitostí učiva. Pracovní listy pro 5. ročník pracují více s jednotlivými znalostmi, systém mluvnických kategorií by měli žáci již znát. V pracovním listu - pravopis PJ, pro 5. ročník, žáci pracují s texty, obrázky již nezařazují, čímž zvyšují náročnost práce.

Pracovní listy mohou být určeny pro samostatnou práci či práci ve skupinách.

---

¹⁹ Žáčok, Lubomír. Schlarmannová, Jana. Metodika tvorby pracovních listov pre základné školy. *Komenský*, roč. 130, č. 2, listopad 2005. s. 24. ISBN 0323-0449

Ukázka č. 1

Pracovní list - rod podstatných jmen, pro 3. ročník

1. Roztříd' slova podle rodu.

jahody, kosatce, okurky, okna, zahrádky, kominíci, husy, jeskyně, vejce, křoví, košťata, pávi, hřibata, uzly, hosté, kohouti, kuřata, krůty

 <p>TEN</p> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>	 <p>TA</p> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>	 <p>TO</p> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>
--	---	---

Zdroj: KONOPKOVÁ, Ludmila et al. *Český jazyk pro 3. ročník základní školy, pracovní sešit*. Fortuna 2004. ISBN 80-7168-888-6

2. Přidej k podstatným jménům ukazovací zájmena a urči jejich rod.

_____ želva _____ kniha _____ zajíček _____

_____ dítě _____ morče _____ sklenice _____

_____ úkol _____ ráno _____ krabice _____

_____ smrk _____ řidič _____ zvíře _____

Zdroj: MIKULENKOVÁ, Hana; MALÝ, Radek. *Český jazyk 3, pracovní sešit pro třetí ročník základní školy*. Prodos 2004. ISBN 80-7230-125-X

3. Najdi podstatná jména v osmisměrce a vypiš:

motýl, býk, Katka, obilí, klika, teta, holka, kluk, oko, koník, byt, medvěd

osoby:

zvířata:

věci:

M	H	A	T	E	T
E	O	K	O	O	K
D	L	T	Y	B	L
V	K	A	Ý	I	U
Ě	A	K	I	L	K
D	K	O	N	Í	K

Tato podstatná jména rozděl:

Podstatná jména rodu mužského	 <hr/> <hr/>
Podstatná jména rodu ženského	 <hr/> <hr/>
Podstatná jména rodu středního	 <hr/> <hr/>

Zdroj: BLUMENTRITTOVÁ, Vlasta. *Procvičujeme druhy slov.* Blug. ISBN 80-7274-955-2

4. *Doplň podstatná jména a urči rod.*

Co je to?

rod

	P				
	CH				
	M				
	P				
	K				

Jíme to s hořčicí,
k tomu.....
je zdravá zelenina.
je zavřené v chlívku
je plná vody.

Zdroj: BLUMENTRITTOVÁ, Vlasta. *Procvičujeme druhy slov.* Blug. ISBN 80-7274-955-2

5. *Co myslíš, jak jsi zvládl tyto úkoly? Nakresli se na kopec.*

Ukázka č. 2

Pracovní list - pády podstatných jmen, pro 3. ročník

1. Podtrhni slovo, které nepatří mezi různé tvary téhož podstatného jména. Připiš jeden jeho další tvar.

sýr, výr, sýra, sýrem, sýry, _____

víka, víku, víkem, víno, víko, _____

věž, věží, věžemi, věži, věžička, _____

domy, domů, domech, lomech, domům, _____

Zdroj: KONOPKOVÁ, Ludmila et al. *Český jazyk pro 3. ročník základní školy, pracovní sešit*. Fortuna 2004. ISBN 80-7168-888-6

2. Podtržená slova připiš vedle pádové otázky, ke které patří.

Máme rádi svou **maminku**. Bez **maminky** je nám smutno. **Maminko**, pomůžeme ti! **Maminka** se o nás stará. **Mamince** dáme k svátku kytičku. S **maminkou** je nám dobře. Vypravuj mi o své **mamince**!

1. pád: kdo, co?.....
2. pád: koho, čeho?.....
3. pád: komu, čemu?.....
4. pád: koho, co?.....
5. pád: oslovujeme, voláme:.....!
6. pád: o kom, o čem?.....
7. pád: s kým, s čím?.....

Zdroj: HOUŽVIČKA, Oldřich; HOUŽVIČKOVÁ, Ludmila. *Český jazyk pro žáky 3. ročníku*. Nakladatelství Jinan 1996. ISBN neuvedeno

3. U vyznačených podstatných jmen zapiš pád.

7. p.

Vzor: cestičkou

Cesta do školy

Z **domu** odcházím s **maminkou**. Na **konci** naší **ulice** potkáváme **kamaráda**. Hned se k nám přidává a procházíme rušnými **ulicemi**. Jezdí zde mnoho **aut** různých **značek**. Jdeme na **přechod** a čekáme, až se rozsvítí zelené **světlo**. S námi čekají i **kluci** a **holky** z vyšších **tříd**. Potkáváme i naši **paní učitelku**. Odpovídá nám na **pozdrav**. **Maminka** odchází do **práce**, my jdeme s **paní učitelkou** až ke **škole**.

Zdroj: BLUMENTRITTOVÁ, Vlasta; BUKÁČKOVÁ, Jaroslava. Český jazyk zábavně - 3. ročník.

Nakladatelství Blug. ISBN 80-85635-98-4

4. Odpověz na otázky a napiš podstatná jména ve správném tvaru:

1. pád	Kdo to udělal?	Co se ti líbí?
	_____	_____
	_____	_____
	_____	_____
žák, květina, pes, moře, Pavel, náramek		
2. pád	Koho myslíš?	Čeho se bojíš?
	_____	_____
	_____	_____
	_____	_____
lékař, učitel, tma, injekce, bratr, oheň		
3. pád	Komu to dáš?	Čemu věříš?
	_____	_____
	_____	_____
	_____	_____
babička, pověst, kamarád, zpráva, rodiče, slib		
4. pád	Koho máš ráda?	Co máš rád?
	_____	_____
	_____	_____
	_____	_____
čokoláda, dítě, rodiče, hračky, jídlo, kamarádka		
5. pád	Oslovujeme,	voláme
	_____	_____
	_____	_____
	_____	_____
Vladka, Petr, kamarád, přítel, maminka, tatínek		
6. pád	O kom mluvíš?	O čem mluvíš?
	_____	_____
	_____	_____
	_____	_____
Jana, kniha, učitelé, chlapec, počasí, nehoda		

7. pád	S kým si hraješ? _____ _____ _____	S čím si hraješ? _____ _____ _____
Lucka, panenka, traktor, pejsek, děti, tužka		

Zdroj: BLUMENTRITTOVÁ, Vlasta. *Procvičujeme druhy slov*. Blug. ISBN 80-7274-955-2

5. Co myslíš, jak jsi zvládl tyto úkoly? Nakresli se na kopec.

Ukázka č. 3

Pracovní list - pády a vzory podstatných jmen, pro 5. ročník

1. Najdi ve větách skryté vzory podstatných jmen.

Napadá mě sto námitek proti. _____

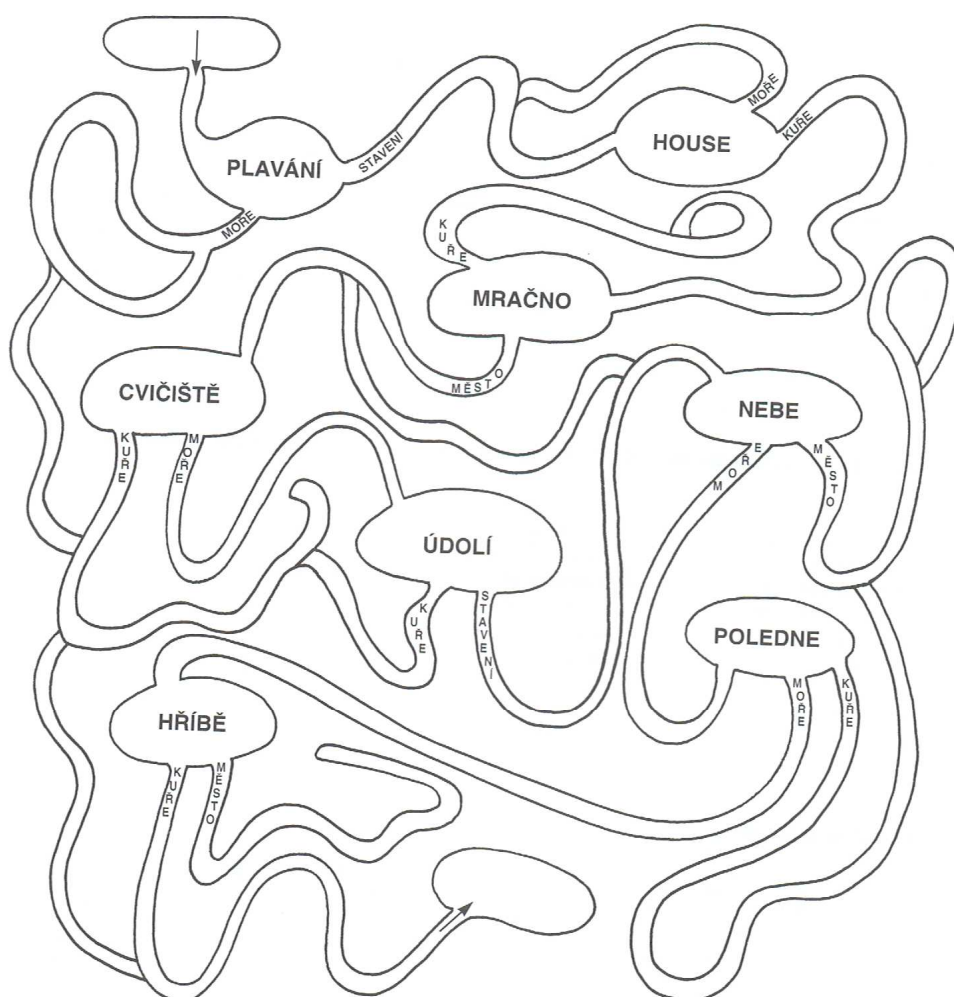
Otázka byla položena velmi obratně. _____

Naše hra dlouho netrvala. _____

Táto, mámo, v komoře je myš. _____

Zdroj: MATZENUEROVÁ, Věra. *Pětiminutovky pro ZŠ, Český jazyk - 5. třída*. Nakladatelství Fragment 2008, ISBN 978-80-253-0620-8

2. Barevně vyznač cestu labyrintem. Směr ti naznačí správně určené vzory uvedených podstatných jmen.

Zdroj: PAVLOVÁ, Jana; PIŠLOVÁ, Simona. *Barevná čeština pro čtvrtáky*. SPN Praha 2002. ISBN 80-7235-060-9

3. *Uhodni zimní hádanku. Urči pád podstatných jmen, čísla piš nad slova.*
 Rostu hlavou dolů na zem, v zimě jenom s mrazem, když se do mě slunce
 vhrouží, rozbřečím se, zhynu v louži.

Co je to? _____

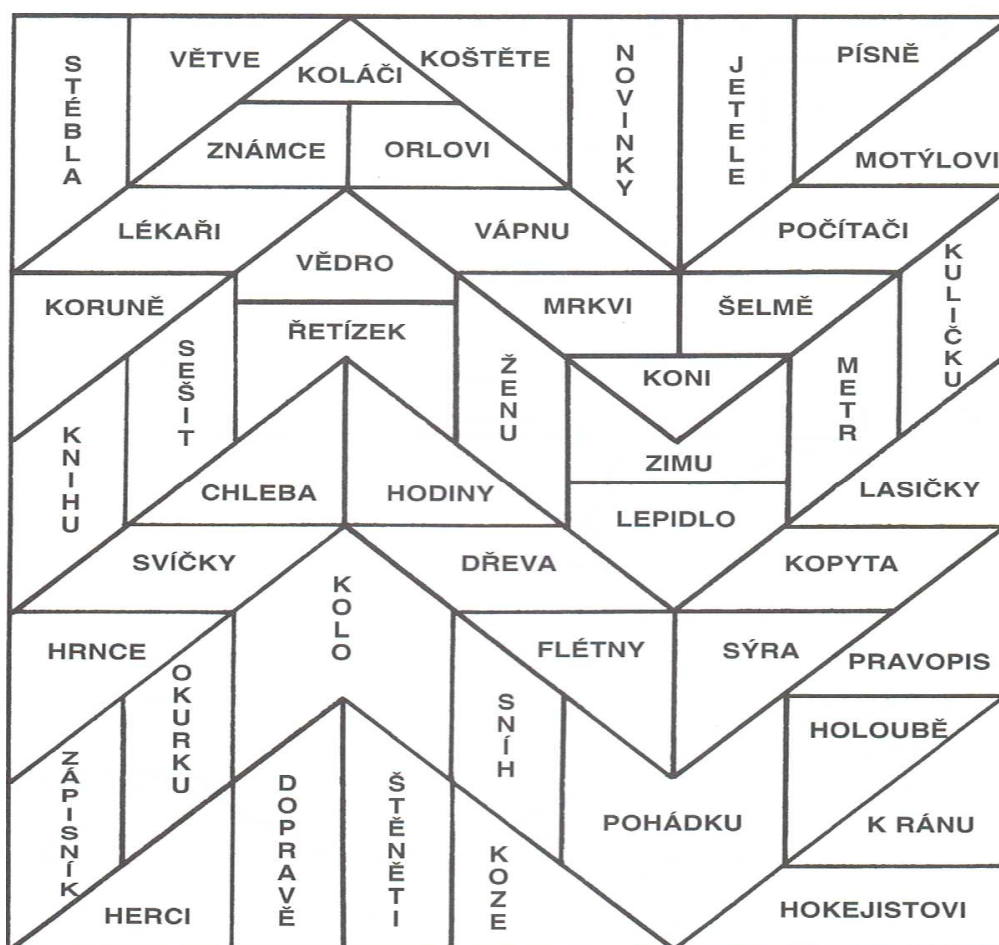
Zdroj: MATZENAUEROVÁ, Věra. *Pětiminutovky pro ZŠ, Český jazyk - 5. třída.* Nakladatelství
 Fragment 2008, ISBN 978-80-253-0620-8

4. *Vybarvi políčka s tvary podstatných jmen:*

ve 2. p. č. j. modře

ve 3. p. č. j. zeleně

ve 4. p. č. j. červeně

Zdroj: PAVLOVÁ, Jana; PIŠLOVÁ, Simona. *Barevná čeština pro čtvrtáky.* SPN Praha 2002. ISBN
 80-7235-060-9

5. Urči, podle kterého vzoru se skloňují podstatná jména v prvním sloupci. Políčko se správným řešením vybarvi modře.

MYŠ	KOST	Na	PÍSEŇ	To
STUHA	ŽENA	rybníku	RŮŽE	nemáte
PAST	PÍSEŇ	ani	KOST	pod
CHALUPA	RŮŽE	zdání,	ŽENA	strání
KONEV	PÍSEŇ	probíral	RŮŽE	jak
MAST	KOST	kurz	PÍSEŇ	je
POSTEL	RŮŽE	těžké	PÍSEŇ	plavání.
ZÁPLATA	ŽENA	Kdo	KOST	veslování.
ZEMĚ	RŮŽE	se	PÍSEŇ	K
VĚTEV	RŮŽE	tomu	PÍSEŇ	nebál,
BOUŘE	ŽENA	ještě	RŮŽE	skákal
MAMINKA	ŽENA	šipky	RŮŽE	bez
LAMPA	PÍSEŇ	vesla,	ŽENA	plaval
KOŠILE	KOST	co	RŮŽE	líp
RADOST	KOST	než	ŽENA	mi
MOTYKA	ŽENA	malé	PÍSEŇ	voda
OTEP	RŮŽE	odnesla.	KOST	rybky.

Modrá políčka tvoří básničku Ludvíka Středy (Kurz plavání), bílá básničku Pavla Volfa (Veslování).

Zdroj: PAVLOVÁ, Jana; PIŠLOVÁ, Simona. *Barevná čeština pro čtvrtáky*. SPN Praha 2002. ISBN 80-7235-060-9

6. Co myslíš, jak jsi zvládl tyto úkoly? Nakresli se na kopec.

Ukázka č. 4

Pracovní list - pravopis podstatných jmen, pro 5. ročník

1. Doplň neúplná slova.

Lovci ulov_l_ mamuta. Ten _padl do jám_. Pravěcí l_dé na něj z v_šky vrhal_ kameny, ab_ ho ub_l_. Ro_l_cené zv_ře kolem sebe b_lo kl_. Hl_na se brz__barv_la krv_. L_tým bojem b_l_ v_s_lení lovci i zv_ře. Děti b_tku v_děšeně pozoroval_. Těšil_ se však na oslav_ v_tězstv_. Ženy při tak m_mořádné příležitosti chystal_ lahů_ky. Opékal_ mamutí tlap_, muži v_řezával_ z klů so_ky, děti si hrál_ s kou_ky kůže.

Který spisovatel psal knihy z období pravěku? _____
Znáš ilustrátora, který kreslil pravěká zvířata? _____

2. Doplň neúplná slova. U podtržených slov urči mluvnické kategorie.

B_dlel v podkrov_. Loďka b_la poháněna vesl_. V lesích sl_šíme dalt_, sov_ a tetřev_.

3. Přepiš text bez chyby.

V lesích bylo v zimě ticho. Potoky byly sevřeny ledovými krunýři, na břehách leželi nánosí sněhu. Sníh, ten školáci mylovali! Daly se z něho vyrobit krásní sněhuláci. Na trzích prodávali vánoční stromi. Vrabci přezimovaly v butkách po špačcích nebo byly hosty u lidských příbitků.

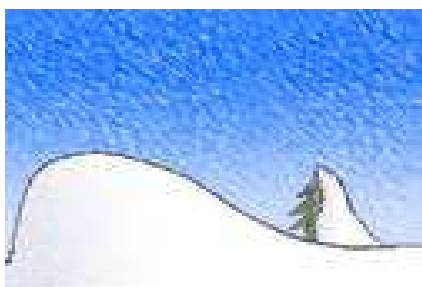

Zdroj: MATZENUEROVÁ, Věra. *Pětiminutovky pro ZŠ, Český jazyk - 5. třída*. Nakladatelství Fragment 2008, ISBN 978-80-253-0620-8

4. Co myslíš, jak jsi zvládl tyto úkoly? Nakresli se na kopec.

6 Závěr

Učivem o podstatných jménech jsem se zabývala v mnoha rovinách, v obecnější rovině jsem prostudovala RVP a obecně zhodnotila některé ŠVP. Zabývala jsem se tvaroslovím a metodickými postupy pro výuku učiva o PJ.

Praktickou část diplomové práce jsem věnovala analýze a srovnávání učebnic z hlediska učiva o PJ, ověřila jsem znalosti žáků 5. ročníků testováním a sestavila jsem ukázky pracovních listů k procvičení učiva o PJ.

Analýzou a srovnáváním učebnic pro žáky 2. až 5. ročníků jsem zjistila, že všechny zkoumané řady učebnic odpovídají RVP, ale některé ho přesahují. Nejobsáhleji se učivu o PJ věnují učebnice 3. ročníku, kdy jsou zaváděny mluvnické kategorie. V 5. ročníku je učivo upevňováno, je procvičován pravopis shody přísudku s podmětem. Učebnice Alter již ve 3. ročníku zavádí učivo o životnosti a PJ, která mají pouze tvar č. j., č. mn., ostatní učebnice probírají toto učivo až v 5. ročníku.

Učebnice se liší zejména v postupu zavádění gramatických kategorií a v zavádění náročnějšího rozšiřujícího učiva.

Učebnice Alter probírá učivo utříděně, vše pečlivě procvičuje, uvádí ale podrobnosti, které by možná některým žákům činily potíže, učiva se zdá být mnoho. Učebnice zavádí např. skloňování duálových tvarů oči, uši.

Oproti tomu řada učebnic Prodos se jeví neucelená, učivo je méně procvičováno, učebnice Prodos zavádí latinské pojmy.

Výzkumem jsem zjistila, že úroveň znalostí a dovedností žáků tří sledovaných ZŠ jsou dosti vyrovnané. Žáci si osvojili učivo o PJ, více se jim dařilo v úlohách na praktické využití jazyka (používání i/y v koncovkách PJ, doplnění PJ ve správném tvaru ve větě, určení vzoru PJ). Nejméně se žákům dařilo v otázkách vyžadujících pokročilou znalost učiva o PJ (určení PJ, která mají pouze tvar č. j., určení pádu ve specifických vazbách, určení rodu PJ děvčata).

V závěru mé práce jsem, po teoretickém objasnění, sestavila pracovní listy pro žáky 3. a 5. ročníku ZŠ. Zařadila jsem do nich různorodá cvičení k procvičení učiva o PJ. Žáci pracují s textem, jednotlivými slovy či slovními spojeními, snažila jsem se o motivaci žáků ke splnění úkolu.

Zpracování diplomové práce pro mě bylo velice přínosné, pomohla mi k ucelenému chápání jakéhokoliv učiva na základní škole, a to směrem od teorii k praxi.

Resumé

The Czech language is the main subject of study at primary schools. Nouns are an integral part of the Czech language in each grade. Students make good use of their knowledge in spoken language, and especially in written language.

In my thesis on nouns curriculum I study, above all, its practical usage for teachers in first school.

I look into NC in lots of perspectives. In a more general one I study RVP and evaluate some ŠVP. I deal with morphology and systematic procedures for instruction of NC. A substantial part of the thesis deals with analysing and comparing of schoolbooks from the point of view of NC, which I consider especially important for my profession. Perhaps it will lie within my authority to pick the most suitable schoolbook for students. In the practical part I examine fifth year students' knowledge of nouns. I prepared a test, examined the students and evaluated the test. I stayed with them when they were sitting the exam, so I could judge their reactions. The issue of preparing, assigning and evaluating exams is a very important skill of a teacher as well. At the end of my thesis, after a theoretical clarification, I present worksheets for third year and fifth year students.

I believe the thesis has helped me to properly understand about any curriculum at primary school.

Použitá literatura a prameny:

BRABCOVÁ, Radoslava. *Didaktika českého jazyka pro 2. - 4. ročník ZŠ*. UK Praha 1982. ISBN 60-121-82

BRABCOVÁ, Radoslava. *Didaktika českého jazyka*. SPN 1990. ISBN 80-04-24251-0

ČECHOVÁ, Marie; STYBLÍK, Vlastimil. *Čeština a její vyučování*. SPN 1998. ISBN 80-85937-47-6

ČECHURA, Rudolf et al. *Český jazyk pro čtvrtý ročník*. Alter 1996, Všeň. ISBN 80-7245-029-8

DVORSKÝ, Ladislav. *Český jazyk pro třetí ročník*. Alter 1995, Všeň. ISBN 80-7245-014-X

HOŠNOVÁ, Eva et al. *Český jazyk 2 pro základní školy*. SPN Praha 2006. ISBN 80-7235-329-2

HOŠNOVÁ, Eva et al. *Český jazyk 3 pro základní školy*. SPN Praha 2008. ISBN 978-80-7235-390-3

HOŠNOVÁ, Eva et al. *Český jazyk 4 pro základní školy*. SPN Praha 2009. ISBN 978-80-7235-423-8

HOŠNOVÁ, Eva et al. *Český jazyk 5 pro základní školy*. SPN Praha 2010. ISBN 978-80-7235-453-5

HUBÁČEK, Jaroslav et al. *Čeština pro učitele*. Vademecum 1998. ISBN 80-86041-30-1

HUBÁČEK, Jaroslav et al. *Český jazyk pro studující učitelství v 1. - 4. ročníku základní školy*. SPN Praha 1990. ISBN 80-04-23958-7

CHÝLOVÁ, Helena et al. *Český jazyk 5, učebnice pro 5. ročník základní školy*. Nová škola 2003, Brno. ISBN 80-85607-76-X

MIKULENKOVÁ, Hana. *Český jazyk pro 2. ročník, 1. díl*. Prodos 1997, Olomouc. ISBN 80-85806-73-8

MIKULENKOVÁ, Hana. *Český jazyk pro 2. ročník, 2. díl*. Prodos 1997, Olomouc. ISBN 80-85806-74-6

MIKULENKOVÁ, Hana. *Český jazyk pro 3. ročník, 1. díl*. Prodos 1993, Olomouc. ISBN 80-85806-06-1

MIKULENKOVÁ, Hana. *Český jazyk pro 3. ročník, 2. díl*. Prodos 1997, Olomouc. ISBN 80-7230-164-0

- MIKULENKOVÁ, Hana. *Český jazyk pro 4. ročník*, 1. díl. Prodos 1993, Olomouc. ISBN 80-85806-12-6
- MIKULENKOVÁ, Hana. *Český jazyk pro 4. ročník*, 2. díl. Prodos 1993, Olomouc. ISBN 80-85806-13-4
- MIKULENKOVÁ, Hana. HIRSCHOVÁ, Milada. *Český jazyk pro 5. ročník*, 1. díl. Prodos 1999, Olomouc. ISBN 80-85806-60-6
- MSMT. [online]. [citace 7. 2. 2013]. Dostupné z WWW:<<http://msmt.cz/vzdelavani/ucebni-dokumenty>>
- MŮLHAUSEROVÁ, Hana et al. *Český jazyk 2, učebnice pro 2. ročník základní školy*. Nová škola 2006, Brno. ISBN 80-85607-79-4
- MŮLHAUSEROVÁ, Hana et al. *Český jazyk 3, učebnice pro 3. ročník základní školy*. Nová škola 2003, Brno. ISBN 80-7289-088-3
- MŮLHAUSEROVÁ, Hana et al. *Český jazyk 4, učebnice pro 4. ročník základní školy*. Nová škola 2004, Brno. ISBN 80-85607-92-1
- NOVÁKOVÁ, Zuzana. *Český jazyk pro druhý ročník*. Alter 2006, Všeň. ISBN 80-85775-93-X
- RVP ZV. 2007. [online]. [citace 20. 9. 2012]. Dostupné z WWW:<<http://vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV2007.pdf>>
- SIKOROVÁ, Zuzana. Jak vybírat učebnice. *Komenský*. 2002, roč. 126, č. 5/6
- ŠTROBLOVÁ, Jana. *Český jazyk pro pátý ročník*. Alter 1996, Všeň. ISBN 80-85775-51-4
- ZŠBílavec. 2012. [online]. [citace 17. 11. 2012]. Dostupné z WWW:<<http://www.zsbkom.cz/dokumenty.php>>
- ZŠOtická. 2012. [online]. [citace 17. 11. 2012]. Dostupné z WWW:<<http://www.zsoticka.opava.cz/upfiles/file/SVP.pdf>>
- ZŠTylova. 2012. [online]. [citace 17. 11. 2012]. Dostupné z WWW:<http://www.zstylova.cz/index.php?option=com_phocadownload&view=category&id=8:svp-start&Itemid=11>
- ŽÁČOK, Lubomír. SCHLARMANNOVÁ, Jana. Metodika tvorby pracovních listů pro základné školy. *Komenský*. 2005, roč. 130, č. 2. ISBN 0323-0449